

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Ivana Foldynová

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA REGIONÁLNÍ A ENVIRONMENTÁLNÍ EKONOMIKY

Proměny mikrolokalit v průmyslovém městě

Transformation of Microlocalities in an Industrial City

Student: Ivana Foldynová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Lubor Hruška-Tvrдый, Ph.D.

Ostrava 2010

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Ing. Luborovi Hruškovi-Tvrdému, Ph.D. za věnovaný čas, odborné rady a připomínky, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně příloh, vypracovala samostatně.

V Ostravě, dne 9.7. 2010

.....
podpis autora

OBSAH

OBSAH	5
Úvod	7
1 Teoretická východiska	8
1.1 Základní pojmy	8
1.1.1 Město	8
1.1.2 Procesy urbanizace ve velkých městech	10
Urbanizace	10
Suburbanizace	11
Desurbanizace	12
Reurbanizace	13
Deindustrializace	14
Prostorová segregace	15
1.1.3 Sociální ekologie	17
1.1.4 Sousedství	19
1.1.5 Mikrolokalita	21
1.2 Vztah vývoje města a společnosti	22
1.2.1 Vývoj společnosti	23
1.2.2 Vývoj města jako typ lidského sídla	26
1.2.3 Vliv ekonomických procesů na vývoj města	26
2 Vývoj Ostravy	30
2.1 Historické souvislosti	30
2.2 Analýza vývoje	34
2.2.1 Vývoj obyvatelstva	36
Počet obyvatel	36
Věková struktura obyvatel	37
Přírůstek obyvatel	39
Počet vysokoškoláků	41
Národnostní skladba	42
Skladba podle vyznání	43
Zaměstnanost podle odvětví	44
Nezaměstnanost	46
Současné socioekonomické procesy v Ostravě	47
3 Proměny mikrolokalit	48
3.1 Výběr mikrolokalit a metodika jejich porovnání	48
3.2 Mikrolokality	48
3.2.1 Hrabůvka – Jubilejní kolonie	48
3.2.2 Poruba – Sorela	50
3.2.3 Dubina	51
3.3 Analýza vývoje mikrolokalit	53
Počet obyvatel	53
Věková struktura obyvatel mikrolokalit	54
Obyvatelé podle vzdělání	56
Bytová situace a bydlení	57
Trh práce	59
3.3.1 Souhrn analýzy	60
3.4 Sociologický výzkum v mikrolokalitách	63
3.4.1 Metodologie výzkumu	63
3.4.2 Analýza rozhovorů	64
3.5 Průměrné ceny bytů	66

4	Projevy makroprocesů odehrávajících se v Ostravě v mikrolokalitách a návrhy dalšího řešení	68
	Závěr.....	71
	Seznam použité literatury	73
	Seznam zkratek	77
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce.....	78

Úvod

Město je živý organismus, který odráží hodnoty, cíle a způsob myšlení lidí v něm žijících. Každá doba v něm zanechává svůj architektonický odkaz, který vypovídá o jejích preferencích, a ovlivňuje jeho strukturu. Diferenciace městského území je předmětem bádání již několika generací vědeckých pracovníků.

Město Ostrava je svou různorodostí a heterogenitou neporovnatelné s českými městy, jeho polsko – německá historie i vývoj, během něhož prošlo od konce 19. století velkou transformací, kdy se z původně malé osady vytvořilo třetí největší město v České republice, museli a musí mít vliv na prostorovou strukturu města a na jeho obyvatele. Ostrava je velmi různorodá a každá z jejích částí má specifický charakter, který byl a je formován lidmi v ní žijících. Správní části Ostravy jsou však stále příliš velké a různorodé, teprve až na úrovni urbanistických obvodů lze posoudit charakter jednotlivých mikrolokalit.

Cílem této práce je zachytit současné socioekonomické procesy ve vývoji mikrolokalit v kontextu proměny města Ostravy. Ta v posledních letech byla ohromná, jelikož z nejprůmyslovějšího města v naší republice se stává město postprůmyslové, se všemi negativními i pozitivními dopady. Co tento proces znamenal pro vybrané lokality, které byly vybudovány za účelem poskytnutí ubytování lidem přicházejícím do Ostravy za prací, jejichž původními obyvateli byli především dělníci, se pokusím zhodnotit v průběhu své práce.

Vybrala jsem si mikrolokality Jubilejní kolonie, Poruba – Sorela a Dubina, které vznikaly v přibližně třicetiletých intervalech, a každá z nich si nese odkaz doby svého vzniku.

Získat data, která jsou zpracována až na úroveň mikrolokalit se mi podařilo z Analýzy demografické a sociální struktury statutárního města Ostravy a městských obvodů zpracované pro město Ostrava v roce 2005. Data vycházela z údajů získaných během Sčítání lidu, domů a bytů v letech 1970 – 2001. Z Českého statistického úřadu Ostrava jsem pak získala data ze Sčítání lidu, domů a bytů za město Ostrava v letech 1961 – 2001.

Ve zvolených lokalitách jsem provedla sociologický kvalitativní výzkum formou polostrukturovaného rozhovoru s obyvateli jednotlivých lokalit.

Výběr místa bydliště u lidí je ovlivněn jejich věkem, vzděláním, zaměstnáním či jejich sociální situací, ve které se právě nacházejí. Nakolik jsou bytové lokality atraktivní pro bydlení i v současné době, je také předmětem této práce.

1 Teoretická východiska

1.1 Základní pojmy

1.1.1 Město

Město představuje typ sídla, jehož počátky sahají až do daleké lidské historie. Nejstarší města na světě vznikla už 8 tisíc let před n. l. (např. Jericho), do období 3,5 – 3 tisíce let př. n. l. se situuje počátek Babylonu, Harappy či Uruku. Na území České republiky došlo k velkému zakládání měst ve 13. století.

Všeobecně jsou rozlišovány dvě příčiny vzniku měst, a to **umělá**, kdy byl tento proces zahájen z vůle světské či církevní vrchnosti a **přirozená**, která je postavená na měnících se hospodářských a sociálních poměrech na vesnici, kde se v důsledku dělby práce vytváří nové skupiny obyvatel – řemeslníci a obchodníci, kteří pak vytváří novou sociální bázi měst a jsou charakterizováni dvěma znaky, a to povahou práce a odvážením se od půdy a z toho vyplývající větší mobilitou. (viz Gajdoš, 2002)

Města jsou vymezována podle různých hledisek a kritérií. Z historicko-právního hlediska byla v minulosti za města považována sídla, která obdržela městská práva, jež byla udělována králem, církví nebo šlechtou, s nimiž se pojila určitá privilegia (právo trhu, mýta, hradeb aj.).

Město je charakterizováno svou velikostí, počtem obyvatel, hustotou zalidnění, druhy aktivit, širokou škálou činností, hustotou a kompaktností výstavby, strukturou obyvatelstva apod. (viz kolektiv autorů, 2004)

Město nabízí možnost volného navazování kontaktů, zároveň je však postiženo anonymitou, lhostejností či neschopností komunikace jeho obyvatel.

Podle územního vymezení města rozlišujeme **administrativní vymezení**, kdy je město ohraničeno administrativními hranicemi obce nebo jiného celku (katastrální území, sčítací okrsky, volební obvody atd.), dále pak **morfologické vymezení**, jež je určeno kompaktní zastavěnou plochou a **funkční vymezení**, kdy je hranice města určena podle integrity vztahů v městském systému, např. dojížděnkou za prací.

Každé město má své image, které je podle Lynche (2004) tvořeno pěti základními prvky, které jsou následovné:

1. **Cesty** – jsou to dráhy, po nichž se obyvatelé nebo návštěvníci města pohybují. Patří sem ulice, cesty, dopravní tepny, železnice. Lidé se pohybují městem a přitom je pozorují a vytvářejí si na ně názor.

2. **Okraje** – jsou lineární prvky, které vytvářejí hranice přerušující kontinuitu prostoru (např. břehy, zdi, hranice zástavby). Důležitější než samotný předěl je vztah stran, které rozděluje. Okraje mohou fungovat i jako bariéry, jež vymezují jednu oblast vůči druhé. Pro mnohé lidi jsou okraje významnou charakteristikou prostoru.

3. **Oblasti** – jsou to střední až velké části města, které si nesou svůj vlastní charakter. Města jsou strukturována nejčastěji tímto způsobem.

4. **Uzly** – jsou jimi nazývány body a strategická místa ve městě. Jsou to křižovatky, místa přestupů nebo moment, kdy se jedna struktura mění ve druhou. Uzlem může také být místo, jež získalo svou důležitost kvůli koncentraci nějaké funkce či své fyzické vlastnosti. Některá seskupení uzlů zastupují charakter celé oblasti a stávají se jejím symbolem, tyto uzly pak mohou být označeny za jádra dané oblasti.

5. **Významné prvky** – obvykle jsou jimi snadno rozlišitelné objekty, např. budova, znamení, obchod, hora, kostel. Tyto body se vyznačují svou jednoduchou rozlišovatelností, často svou výškou, a slouží jako orientační body uplatňující se jen z dálky. Slouží při pochopení širších prostorových vztahů. Důležité jsou však také menší objekty, které jsou viditelné jen z určitých míst, např. průčelí domů, pasáže, stromy, restaurace či hospody a další. Tyto detaily právě ovlivňují pozorovatele při tvorbě jeho názoru na město a na image města samotný.

„Podle Z. Baumana město, které se vynořilo z moderních dějin, je vším možným, ale není stejnorodým prostorem. Je spíše souborem kvalitativně odlišných prostranství s rozdílnou atraktivitou.“ (cit. Podle Gajdoš, 2002, str. 312)

Podle Čerby (2004) lze vnitřní prostorovou diferenciaci města sledovat podle různých ukazatelů a rozlišuje se na tři základní složky:

- fyzická prostorová struktura – jde o stavbu městského prostoru, fyzický stav budov, staveb a jiných objektů. Základními prvky jsou ulice, pozemky a budovy, které vytvářejí složité systémy a vytvářejí čtvrtě.
- funkční prostorová struktura – jde o rozmístění jednotlivých aktivit v prostoru (na území města) a zjištění způsobu využívání objektů, pozemků a území. Základem je rozdělení na zastavěnou a nezastavěnou plochu, dále pak obytnou a nebytovou funkci
- sociální prostorová struktura – je spjata s funkcí bydlení a tedy s charakteristikou trvale bydlícího obyvatelstva

1.1.2 Procesy urbanizace ve velkých městech

Přeměna převážně venkovských společností na převážně městské je označována jako urbanizace, jedním z jejích rysů je růst velkoměst. Urbanizace má několik forem a měla odlišný průběh v Evropě, Spojených státech nebo v Číně. Z tohoto důvodu bude přiblížena její forma v české oblasti a velmi okrajově bude zmíněna její podoba v Evropě. Velkoměsta jsou hierarchicky rozdělena na metropole (Londýn, Paříž), europole (Milán, Frankfurt, Brusel) a euroměna (Manchester, Rotterdam), do posledních dvou uvedených můžeme zařadit i Prahu. (viz Musil, 2002)

V polovině 19. století se velká města začala proměňovat změnou aktivit svých obyvatel spojenou s výstavbou továren a železnice. Rozdíly v zaměstnání městských obyvatel byl dán charakterem měst. V průmyslových městech byly až tři čtvrtiny lidí zaměstnány v průmyslovém sektoru, drtivá většina z nich pracovala v továrnách, zatímco u neprůmyslových to byla přibližně polovina, avšak jen malá část pracovala v manufakturách a továrnách, většinu tvořili řemeslníci samostatně pracující. Praha zůstala až do třicátých let 19. stol průmyslovou revolucí nedotčena. (viz Musil, 2002)

Ve vývoji měst se rozlišují čtyři základní urbanizační fáze, které se liší utvářením vnitřní prostorové struktury měst, jsou jimi urbanizace, suburbanizace, desurbanizace, reurbanizace.

Urbanizace

Urbanizace představuje první fázi charakterizovanou koncentrací obyvatelstva kolem historických jader měst, vedle nově založených průmyslových závodů. Tato etapa byla způsobena zejména přebytkem pracovní síly v zemědělských oblastech, z toho vyplýval pokles mezd v zemědělství, a technologickým pokrokem a procesem industrializace v období průmyslové revoluce, kdy vznikla poptávka po pracovní síle v souvislosti s rozvojem průmyslu. S přílivem lidí do měst vyvstala nutnost vytvořit pro ně zázemí. „Obyvatelstvo se usazuje především v centrálních oblastech měst, poblíž průmyslových továren, což je podmíněno prozatím nízkou dopravní mobilitou lidí odkázaných většinou na pěší docházku do zaměstnání. (Ouředníček, 2000, str. 362)

V dalším období docházelo k obrovskému územnímu rozvoji města formou výstavby nových průmyslových a obytných čtvrtí s postupně se zlepšující technickou infrastrukturou a zlepšovala se také dopravní propojenost centra a předměstí. V centru měst se tvořily

příjmové zóny často s velmi špatnými životními podmínkami. S růstem příjmů a zvyšováním kvalifikace a vzdělání se původní obyvatelstvo stěhuje z centra do oblastí s lepším bydlením a je nahrazováno přistěhovalci s nižším sociálním statutem. (Ouředníček, 2000)

V tomto stádiu vývoje měst nastává růst celého regionu, přičemž jádro města výrazně roste, zatímco ze zázemí obyvatelstvo odchází, pak hovoříme o absolutní centralizaci, nebo se jedná o relativní centralizaci, kdy počet obyvatel v zázemí roste pomaleji než v jádru. (Ouředníček, 2000)

Suburbanizace

Suburbanizace je druhou urbanizační fází a charakterizuje ji proces rozšiřování předměstí, pro který je typický rozvoj nízkopodlažní zástavby v územích nacházejících se mimo kompaktní město. Okolí města roste rychleji než město samotné, často je tato fáze spojována se stěhováním obyvatel s vyšším sociálním statutem z centrálních částí města na jeho předměstí či na jeho okraj, mnohdy za administrativní hranice městského celku se zachováním úzkých funkčních vztahů nově osídlených území se sídelními jádry.

Největší města v rozvinutých zemích ztrácejí tímto způsobem obyvatele, centrum města a starší čtvrtě populačně stagnují, případně začíná postupný úbytek obyvatelstva, rostou však satelity¹ měst, za lidmi se stěhují služby a pracovní příležitosti. Zatímco v kapitalistických zemích byl rozvoj suburbanizace po druhé světové válce podpořen státem, ať už investicemi do dopravní infrastruktury nebo podporou hypoték, v komunistických státech byla počínající suburbanizace zastavena a spontánní výstavba rodinných domků na předměstích nahrazena budováním kompaktních sídlišť a vysokopodlažních panelových domů. (viz Sýkora, 2002)

V Československu během komunistického režimu se výdaje na bydlení a životní náklady v příměstských obcích nelišily od nákladů na bydlení ve vnitřních částech měst. Předměstí se stala pro většinu domácností po hospodářské stránce neatraktivní. Z důvodu střediskové soustavy osídlení většina obcí v zázemí velkých měst nedostávala skoro žádné státní investice, jelikož patřila mezi tzv. nestřediskové obce. „Malá sídla byla systematicky

---

¹ Satelity měst - pro nově vystavěné obytné celky v zázemí měst se v průběhu 90. let 20. století vžil v České republice název satelitní městečka. Odborníci označují sídla v těsném zázemí jádrového města jako suburbia, česky předměstí. V české literatuře se můžeme dočíst také o aglomerovaných obcích, které jsou navázány na jádrová města především dojížděnou za prací. Za nejrozšířenější typ lze považovat suburbia rezidenční. „Zhruba ve stejné době – v polovině 90. let 20. století – dochází v zázemí českých měst k rozvoji dalších funkcí. Na rozdíl od skladových nebo obchodních areálů nestojí obytná zástavba většinou samostatně v polích, ale spíše na okraji stávajících vesnic a městeček.“ (Ouředníček, 2008, str. 17)

likvidována v průběhu celého socialismu. Zastavení investic se promítlo do fyzického prostředí i do struktury obyvatelstva vesnic.“ (Ouředníček, 2008, str. 15)

Od druhé poloviny devadesátých let v České republice docházelo k přeměně dosavadní venkovské zástavby a s tím spojené změně způsobu života. Proces byl do značné míry ovlivněn územním plánováním, které v reakci na škodlivé prostředí městských jader preferovalo rozvolněnou zástavbu ve zdravém prostředí mimo města. Suburbanizace nebyla v České republice novým pojmem, jelikož boom zažívala v okolí velkých českých měst již na začátku 20. století. (viz Ouředníček, 2008)

Negativní formou suburbanizace je urban sprawl, kterou je možno považovat za nežádoucí z ekonomického, sociálního i environmentálního pohledu. Vyjadřuje ji rozlézáni zástavby do volné krajiny neřízeným a nepromyšleným umístěním rezidenčních nebo komerčních staveb do krajiny. Výsledkem je většinou mozaikovitá struktura nově rozvíjených ploch v zázemí města. Ačkoliv vlastníkům pozemků či investorům přináší maximální zisk, dopady pro společnost i krajinu jsou právě opačné a urban sprawl by se mělo účinně potlačovat. (viz Ouředníček, 2008)

Desurbanizace

Desurbanizace je třetí urbanizační fází. Tento trend se projevil v souvislosti s ekologickou krizí 70. let a jedná se o třetí stádium vývoje měst projevující se odchodem lidí mimo urbanizované regiony. Tomuto trendu napomáhá i rozvoj telekomunikací a počítačové technologie, kdy lze řadu zaměstnání vykonávat tzv. na dálku. V tomto období se začínají projevovat nevýhody spojené s bydlením vzdáleným od centra především neúnosným zatížením dopravního systému města.

Pracoviště v centru se stávají stále hůře dostupná a vzniká nedostatek parkovacích míst. Zároveň se zvyšuje tlak terciérního sektoru na snížení obytné funkce v centrálních částech měst. Bydlení je nahrazováno kanceláři a obchody. Pokles počtu obyvatelstva zaznamenává nejen jádrové město, ale rovněž většina předměstí, zatímco původně venkovské oblasti v širším zázemí města se transformují na městská sídla, většinou na úkor přírodního prostředí a zemědělské půdy. Pokles počtu obyvatelstva v centrálním městě je natolik razantní, že dochází v součtu k populačnímu úbytku celého funkčního regionu, vnitřní části měst prodělávají hluboký úpadek. Přitom rostou především menší města v okolí dominantního

města. Odliv obyvatelstva je typický především pro průmyslové oblasti (aglomerace), proces je způsoben především deindustrializací. (viz Ouředníček 2000)

Desurbanizace ovlivnila většinu anglických měst v letech 1950-1980, projevila se i v průmyslových oblastech Anglie, Německa, Belgie, USA a nevyhnula se ani městům v České republice. (viz Musil, 2003)

Reurbanizace

Pojem reurbanizace označuje čtvrtou urbanizační fázi, jež je charakterizována oživovacími procesy městských čtvrtí nebo částí. Dochází k návratu bydlení do center měst nebo alespoň přiblížení místa bydliště a pracoviště, zaniklé nebo upadající průmyslové prostory jsou transformovány na administrativně-obchodní centra, vznikají nové odpočinkové zóny (parky, sportovní zařízení atd.). Proces je spojen především s politickou snahou o znovuoživení center velkých měst. K tomu jsou využívány programy na zlepšení image města, znovuoživení obytného prostředí, zlepšení dopravní situace, vylepšení sociální infrastruktury atd., je však nutná výrazná finanční a územně plánovací asistence státu a místních úřadů. (Ouředníček, 2000)

Revitalizační procesy jsou územně selektivní a postihují jen část vnitroměstského prostředí. **Selekce, komercializace** (týká se především centrálních částí města, kdy dochází k vytlačování bydlení komerční zástavbou) a **gentrifikace**² jsou typické pro reurbanizační fázi vývoje sídel, mají často také záporné důsledky (např. konflikty mezi novým obyvatelstvem a starousedlíky). Proces reurbanizace probíhá současně se suburbanizací a desurbanizací, které však již probíhají mírnějším tempem. (Ouředníček, 2000)

---

² Gentrifikace spočívá v revitalizaci městského centra a zároveň v postupném nahrazení původního obyvatelstva obyvateli s vyšším sociálním statusem. Jedná se o skupiny označované „Yuppies“ (Young Urban Professionals), název je používán pro mladé finančně zajištěné lidi z horní a střední vrstvy v jejich věkovém rozmezí dvaceti až třiceti let a „DINKS“ (Dual Income, No Kids), jejichž domácnosti mají dva příjmy a jsou bezdětné. Pro gentrifikované oblasti jsou typické malé domácnosti (jednočlenné, dvoučlenné) a luxusní byty. (viz Gottdiener, Hutchison, 2000)

Deindustrializace

Deindustrializace je charakterizována poklesem výkonu průmyslu, zaměstnanosti a výrobních prostředků. Hlavními příčinami, které způsobují odprůmyslnění měst, jsou **vědeckotechnický pokrok a vývoj technologií, ekologická hlediska** při lokalizaci průmyslových činností ve vyspělých zemích, **rostoucí poptávka po neprůmyslových ekonomických aktivitách ve vyspělých zemích**, kterými jsou např. výzkum a vývoj, školství, zdravotnictví, kultura, turismus a s rostoucí životní úrovní obyvatel vyspělých se stávají významnou složkou ekonomiky města nahrazující průmyslovou činnost a v neposlední řadě je to **globalizace ekonomiky a nerovné postavení rozvojových zemí**, jež způsobují přesun těžkého průmyslu (těžby surovin, hutnictví, těžkého strojírenství, stavby lodí, textilního průmyslu atd.) z rozvinutých zemí do zemí rozvojových, které disponují zdroji surovin, levnější pracovní silou, kde dostatečně nefunguje sociální zázemí ani ochrana životního prostředí. (viz Illner, 2009)

Podle Illnera (2009) deindustrializace zahrnuje nejdříve technologické a ekonomické změny, které se pak odráží v oblasti sociální, urbanistické a ekologické struktury města či aglomerace a na počátku tohoto řetězce obvykle stojí:

- snižování počtu pracovníků v průmyslu v důsledku větší produktivity práce (bez poklesu výrobního výstupu)
- snižování objemu průmyslové výroby
- změna struktury průmyslové výroby - útlum tradičních průmyslových odvětví jako je těžba surovin, hutnictví, těžké strojírenství, textilní průmysl apod.

Pojem deindustrializace nevyjadřuje úplný zánik či odbourání průmyslu. Ten v upravené míře a struktuře zůstává součástí města, ale může se zmenšovat jeho objem a váha v ekonomice města. Průmysl může měnit polohu na území města či městského regionu a i když jsou snahy o jeho vytlačení z center měst na periferii nebo do jejich zázemí, zůstává součástí města. Tento proces neprobíhá ve všech průmyslových městech stejnou intenzitou. „Deindustrializace může mít různý průběh z časového hlediska. Rozložena může být do delšího období, které umožňuje postupnou adaptaci ekonomiky na nové podmínky, může však také proběhnout nárazově, kdy např. útlum klíčového odvětví či podniku vyvolá dominový efekt v celé ekonomice města či regionu.“ (Illner, 2009, str. 7)

Dopady deindustrializace na města se mohou projevovat hlavně v oblasti **ekonomické, demografické, sociální, urbanistické a ekologické**. V ekonomické oblasti váha průmyslu

klesá a vzrůstá váha služeb, školství, zdravotnictví atd. Tyto změny ovlivňují trh práce, na němž klesá počet pracovních míst v tradičním průmyslu a vzrůstá nabídka pracovních příležitostí, jež však vyžadují jinou kvalifikaci pracovníků a často i jejich jinou demografickou strukturu, jelikož jen část pracovníků z odvětví tradičního průmyslu nalezne nové pracovní místo v jiném sektoru. Velká část pracovníků se z objektivních či subjektivních důvodů stává nezaměstnanými, někteří z nich i dlouhodobě. Tito pracovníci často nalézají pracovní místa mimo město bez změny bydliště, tím vzrůstá prostorová mobilita obyvatel města, v tomto případě vyjížděka za prací, a stoupá i dojížděka pracovníků z okolí města, kteří pokrývají změněnou nabídku pracovních míst. (viz Illner, 2009)

„Dochází také k depopulaci „starých“ průmyslových měst, když se uvolnění pracovníci, kteří zde již nemají šanci nalézt náhradní zaměstnání, stěhují za prací jinam, a když příslušníci střední třídy, pro které se upadající fyzické a sociální prostředí starého průmyslového města stává neúnosným, hledají nové bydlení v příměstských lokalitách.“ (Illner, 2009, str. 10)

K překonání negativních dopadů deindustrializace je důležité zvolení strategií, na něž navazují politiky a konkrétní opatření ke zmírnění negativních důsledků odprůmyslnění a k vytvoření předpokladů pro nastartování rozvoje měnících se průmyslových měst v nových podmínkách. Jedná se strategie, které povedou města k přeměně v města zábavy, sportu, kultury (ekonomika volného času), města s rozvojem výzkumných institucí včetně vysokoškolských, vývojových pracovišť nebo přerod v informační města (služby auditorských, poradenských, softwarových firem apod.) či centra finančních služeb (bankovníctví, pojišťovnictví, finančního poradenství atd.), včetně jejich servisního zázemí, v poslední řadě je to vznik průmyslových zón. (viz Illner, 2009)

Prostorová segregace

Sociální vyloučení (exkluze) znamená proces, kdy jsou jednotlivci nebo celé skupiny z různých příčin vytěsňovány na okraj společnosti a jež jsou omezováni v přístupu ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti, nebo je jim zcela zamezen. Rozlišujeme příčiny vnější a vnitřní. Vnější příčiny sociální exkluze jsou jevy, které jsou mimo dosah a kontrolu vyloučených osob a které nemohou ovlivnit vlastním jednáním (trh práce, bytová politika, sociální politika, rasismus, etnicita, národnost atd.). Vnitřní příčiny jsou pramenící z individuálních charakteristik segregované skupiny či jednotlivců a týkají se jejich

hodnotových a kulturních specifík (ztráta pracovních návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti; dlouhodobá neschopnost hospodařit s penězi a dostát svým finančním závazkům, apatie a nízká motivace k řešení vlastních problémů atd.). (viz Toušek, 2007)

Prostorová segregace neboli vyloučení, je jedním z nejviditelnějších projevů sociální exkluze. Jedná se o proces vylučování některých sociálních skupin do různých oblastí, sídel a lokalit na základě sociokulturních charakteristik a ekonomického statusu. (viz Toušek, 2007)

Podle Illnera (2010) je důležitá identifikace skupinových rozdílů, které jsou původcem segregace. Tyto rozdíly rozdělil do pěti typů, které se mohou i kombinovat. Jedná se o rozdíly založené na sociálně-ekonomickém postavení lidí (profesi, vzdělání, příjmu, majetku), o rozdíly pramenící z národnostní (etnické) příslušnosti, rozdíly založené na rasové příslušnosti, dále pak na demografických charakteristikách obyvatel (věku, fázi životního cyklu, rodinném stavu) a rozdíly založené na kulturních specifikách (náboženství, způsobu života, zvycích) obyvatel.

Prostorové vyloučení může být i dobrovolné, z tohoto důvodu je vhodné rozlišovat mezi prostorovou separací (dobrovolným odloučením) a segregací (nedobrovolnou formou vyloučení). Prostorová segregace charakterizována převahou vlivu socio-ekonomických nebo etnických a kulturních faktorů, mírou koncentrace a hloubkou izolace od ostatních obyvatel, velikostí segregovaného území, charakterem bydlení a rezidenčního prostředí, sociálním statutem segregovaných (příp. separovaných), který určuje jejich možnosti změnit současnou situaci. Podle dobrovolnosti a ekonomického statusu se rozlišují různé formy prostorového vyloučení. (viz Toušek, 2007)

Nejprve jsou to **citadely**, ve kterých skupina obyvatel (nejmovitějších společenských vrstev) se koncentruje v exkluzivních rezidencích a aktem vlastní separace sleduje posílení svého statusu či ochranu vlastní osoby či majetku. Citadely mohou mít formu tzv. **gated communities**, neboli rezidenčních lokalit chráněných od svého okolí bezpečnostními systémy, povolující vstup pouze rezidentům. Dále jsou to **enklávy** oblasti (etnické, kulturní) vzniklé především dobrovolně. Nejčastěji je tvoří etnické skupiny přistěhovalců. Enklávy svým obyvatelům nabízejí kulturní blízkost a také lepší možnosti ekonomického, sociálního a politického zapojení. Další formou separace jsou **gentrifikované oblasti**, které vznikají revitalizací městského centra a s tím spojenou obměnou původního obyvatelstva obyvateli s vyšším sociálním statutem, nejčastěji „Yuppies“ a „Dinks“. (viz Toušek, 2007)

Segregace obyvatel se promítá v **ghettech**, kde je koncentrována jedna sociální skupina zpravidla zformovaná za současného působení rasové diskriminace a sociálního vyloučení, která se nemusí vyznačovat chudobou (židovská ghetta). Dalším znakem obyvatel

žijících v ghettu je, že vytváří paralelní instituce vůči institucím majority. Segregované skupiny lidí přebývají v hustě osídlených chudinských čtvrtích označovaných jako **slumy**, ve kterých lidé žijí z důvodu chudoby nikoli však z důvodu jejich příslušnosti k určité etnické národnosti, náboženské a jiné skupině, třebaže tento fakt se může na jejich vyloučení projevovat. Slumy si nesou určité znaky, kterými jsou absence či špatná kvalita inženýrských sítí a další infrastruktury, nedostatek pitné vody (rozvojové země), nízká kvalita bydlení, minimální velikost obytných prostor, přeplněnost obydlí a vysoká hustota obyvatelstva, špatné zdravotní podmínky. (viz Toušek, 2007)

Prostorová segregace bývá doprovázena kriminalitou, nízkou úrovní vzdělání, nezaměstnaností, chátrajícím bytovým fondem, špatnou kvalitou služeb a přispívá k ještě většímu sociálnímu vyloučení. „Prostorové vyloučení znamená pro jedince bariéru rozvoje životních šancí. Nedobrovolně segregované skupiny zpravidla žijí v nejhorších, stigmatizovaných částech města, v nevyhovujících, nuzných obydlích s nedostatečnou úrovní sanitárního vybavení a přístupem k běžným službám. Děti z těchto lokalit navštěvují nejhorší školy ve městě, pokud je vůbec navštěvují, čímž se nerovnost neustále obnovuje a posiluje,“ (Toušek, 2007, str. 9)

Rezidenční segregace, chápaná v širším významu, ukazuje rozložení různých skupin a kategorií obyvatelstva v prostoru a je důsledkem sociálních rozdílů mezi lidmi, jelikož každé sídlo má své „dobré“ a „špatné“ části a tím, že v nich člověk bydlí, nese si jejich punc, který ovlivňuje jeho život pozitivně či negativně, bez ohledu na sílu jeho uvědomění si této skutečnosti. „Adresa bydliště se tak stává součástí třídní symboliky, která má v anonymních městských společnostech neobyčejně velký význam.“ (Musil, 1967, str. 162)

1.1.3 Sociální ekologie

V průběhu 20. a 30. let se skupina amerických sociologů působících na univerzitě v Chicagu snažila aplikovat poznatky přírodních věd na společenské dění. Snažili se o nalezení vysvětlení různých jevů, jako je např. růst velkoměst a jejich rozmístění a snažili se dokázat, že města nerostou nahodile, ale reagují na příznivé podmínky okolního prostředí. (viz Musil, 1991)

Nejvýraznějšími postavami chicagské školy jsou Robert Park, Ernest Burgess a Louis Wirth, kteří jsou považováni za zakladatele moderní sociologie města. Sociálně-ekologický přístup vnitřní struktury města vycházel ze sociálního darwinismu, podle něhož v přírodě

probíhá boj o přežití a ve městech můžeme analogicky sledovat boj, resp. soutěž o prostor. Rozvoj jednotlivých čtvrtí odráží, jakým způsobem se jejich obyvatelé přizpůsobují a zápasí o své živobytí. Podle principů darwinismu se vysvětluje i migrace v rámci města a na tomto základě byly vytvářeny i modelové struktury měst a sídel. (viz Musil, 1991)

Podle sociálně-ekologického přístupu se rozvoj města řídil principem přirozeného výběru, podle kterého docházelo k přirozené segregaci sociálních skupin obyvatelstva, což zapříčinilo vznik přirozených oblastí v rámci měst. Rozvoj města probíhal na základě invaze a sukcese, tyto pojmy vyjadřují děje vedoucí k vytlačení původních obyvatel na principu soutěže a jejich nahrazování novými. Invaze bývá zapříčiněna např. zvýšením ceny půdy, které vede k většímu nájemnému a to může způsobit odchod starousedlíků a příchod nových obyvatel. Sukcese je spojena se změnou funkce území (např. staré obytné čtvrtě se mění v obchodní centra), která ve svém důsledku vede ke změně obyvatelstva. (viz Musil, 1991)

V průběhu 20. století byly vytvořeny tři základní modely sociálně prostorové struktury měst. Podle Burgesse se město skládá ze soustředěných kruhů, které se navzájem liší nejen funkčním využitím, nýbrž i sociálním postavením obyvatel. Jedná se o **koncentrický model**. Dalším modelem je Hoytův **sektorový model**, kdy se ve městě vytváří sektory směřující od centra k okrajům, v nichž můžeme nalézt obyvatelstvo s různým vzdělanostním nebo profesním profilem (vysokoškoláci, manažeři, pracující v těžkém průmyslu atd.), třetím modelem je Harris-Ulmannův **vícejaderný model**, který je typický pro města s širokým zastoupením různých etnických skupin. Teorie mnoha jader se však neomezuje pouze na etnické zóny, ale týká se měst obecně, jelikož města mají více jader, z nichž každé má svojí specifickou funkci (průmysl, obchod, služby, sport). (Gottdiener; Hutchison, 2000)

V roce 1947 vytvořil Walter Firey teorii symbolických hodnot a dokázal, že ekologická strukturu města není tvořena pouze na základě faktorů ekonomických, ale že i další faktory, jako kultura, tradice a prestiž hrají významnou roli v jeho prostorovém uspořádání. Mezi motivace k přistěhování do určité čtvrti zařadil i moment módnosti. (viz Gottdiener; Hutchison, 2000)

Dle Musila (1991) rozlišujeme čtyři oblasti sociální ekologie, a to **studium sídel** (chápaných jako systém vzájemných závislostí vznikajících při přizpůsobování lidských populací hmotnému prostředí), **studium vztahů** mezi sociální a prostorovou stránkou společnosti na různé úrovni (od mikrodimenze až po makrodimenzi), **zkoumání prostorového rozložení** biosociálních, sociálních a kulturních fenoménů vědeckými metodami (faktoriální ekologie, analýza sociálních oblastí atd.), **studium konkrétních socio-**

prostorových jednotek, které v městech vytváří určité makrostruktury (sousedství, přirozené oblasti, čtvrti apod.).

„Pro výklad vnitřní struktury měst v soudobých společnostech je proto nutné doplnit dosavadní makrostrukturální přístupy analytickými, jež by čerpaly ze současných teorií strukturace, přístupy kontextuálními, jež vychází z víceúrovňové analýzy a racionální volby a přístupy historickými, jež chápou strukturu měst jako měnící se soustavu rovnováh a nerovnováh na základě snah aktérů usilujících o optimální polohu činností a cílů.“ (Musil, 1991, str. 85)

1.1.4 Sousedství

Pojem sousedství bývá bezprostředně vázán na oblast kolem místa bydliště. Vystihují jej vazby, které jsou založeny na prostorové blízkosti a stycích probíhajících na jeho území a které jsou nejzákladnější formou sdružování. Místní zájmy a sdružování mají za následek vznik citového vztahu k místu bydliště. Ve spojitosti s pojmem sousedství je důležité, jak ho vnímají jednotlivci, jelikož individuální vnímání je založeno na představě o okolním světě a každý jedinec ji má jinou.

Sousedství se stalo nejmenší jednotkou sociální a politické organizace města. Sousedské vztahy mají nezanedbatelný vliv na charakter života v lokalitě, silné vazby mezi sousedy mají podpůrný vliv v případě ohrožení (sousedská výpomoc) a sehrávají i důležitou úlohu sociální kontroly a bezpečnosti v oblasti. (viz Špaček, 2010)

Podle Musila (2002) patří k faktorům důležitým pro roli sousedství v lokalitě sociální homogenita obyvatelstva, postoj k prostorové mobilitě, sociální postavení obyvatel, demografická struktura, velikost města, poloha v rámci města, druh zástavby či urbanistická koncepce.

Po druhé světové válce začala socializace urbanismu, což se projevovalo snahou o humanizaci výstavby měst a podporou výstavby sociálních bytů. „Za jeden z nástrojů jak humanizovat města, jak omezit jejich chaotický růst a snížit nadměrnou a vynucenou mobilitu obyvatel, a také jak potlačit sociální segregaci, byla považována výstavba tzv. obytných okrsků, případně jejich záměrné vytváření ve starých městských čtvrtích.“ (Musil, 2005, str. 219)

Obytné okrsky byly prostorově oddělené a vymezené části města se základním zázemím pro denní potřebu jejich obyvatel. Jejich jádrem byla škola, základní nebo i střední,

dále pak to byly obchody a sportovní hřiště. Toto bylo vytvářeno za účelem podpory plánovaných sousedství, které mělo podle urbanistů sloužit k promíchání sociálních vrstev a k obnovení živých mezilidských kontaktů. Tyto úvahy vycházely ze zkušeností z neplánovaných měst, ve kterých byly objevovány přirozeně vzniklé oblasti s etnicky nebo sociálně homogenním obyvatelstvem. V pozdější době však bylo provedeno několik sociologických výzkumů, ze kterých vyplynulo, že plánované sousedství nemůže zabránit sociální segregaci. (viz Musil a kol., 2002)

V českých socialistických městech (stejně jako ve městech západní Evropy a USA) byl zjištěn fenomén, který vyvracel názor urbánních sociologů, kteří tvrdili, „že v městských společnostech nebude už nutná vzájemná pomoc širších rodin a že všechny tyto potřeby budou řešeny buď technickou domácností, tj. sebeobsluhou, anebo službami.“ (Musil a kol., 2002, str. 291)

Sociologický výzkum provedený v socialistickém Československu vyvrátil názor, že služby organizované státem nahradí komunikaci a výpomoc mezi prostorově oddělenými příbuznými, a že povede k zániku sousedství. Naopak se ukázalo, že sousedé a sousedství tvoří významnou složku neformální struktury lokální komunity. Z výzkumů vyplynula vysoká prostorová koncentrace blízkých příbuzných. Velmi důležitá byla také přítomnost přátel v sousedství, jejich množství se zvyšovalo úměrně s délkou bydlení obyvatel v dané oblasti. Sousedské vazby také ovlivňují další faktory, a to nakolik se lidé cítí v lokalitě zakořenění, jak jsou zde spokojeni či zda mají pocit sounáležitosti. (viz Musil a kol., 2002)

Podle typu zástavby se odlišoval i rozsah výpomocné funkce sousedství. Na sídlištích byla velmi rozvinuta výpomocná funkce (oproti starším městským čtvrtím) spočívající v drobné denní pomoci, hlídání dětí, půjčování peněz aj. Lidé se však na sídlištích méně znali, méně o sobě věděli a funkce sociálně-komunikační zde byla slabší než ve skupinách rodinných domků. Starší městské čtvrti se vyznačovaly slaběji rozvinutou výpomocnou funkcí, silně zde byla zastoupena výpomoc v nemoci. Ve čtvrtích rodinných domků fungovala sociální komunikace a vzájemná pomoc spočívala v drobných službách. (viz Musil a kol., 2002)

Faktory dle Špačka (2010) ovlivňující různé aspekty sousedství v lokalitě lze rozdělit do tří základních skupin:

- 1) **Sociálně-prostorový kontext** nám ukazuje, že celková populační velikost sídelního útvaru má vliv i na jeho jednotlivé části. V izolovaných sídlech mimo městský region jsou příznivější podmínky pro vznik sousedské komunity, jelikož lidé jsou zde odkázáni více jeden na druhého. Různí se i charakter lokalit v centru

města a na jeho okraji. Centrální poloha přitahuje návštěvnost místa lidmi, kteří zde nebydlí, toto zvyšuje anonymitu místa a znesnadňuje utváření sociálních vazeb. S rostoucí anonymitou klesá sociální kontrola, zhoršují se možnosti socializace dětí a upadá péče o sociálně slabší členy komunity.

- 2) **Fyzická struktura**, vyjádřená velikostí budov, uspořádáním ulic a jejich šířkou či organizací volných prostranství apod., je vnímána jako důležitá kulisa pro sociální život. Příkladem jsou panelová sídliště, v současné době se obdobný problém vyskytuje i u satelitních městeček vzniklých po roce 1989.
- 3) **Sociální struktura** je vyjádřena řadou faktorů, které souvisí se skladbou obyvatelstva lokality a jejich sociálními charakteristikami. Stabilita obyvatelstva a délka bydlení v lokalitě, jelikož vytvoření vztahu mezi sousedy trvá delší čas. Dalšími faktory jsou socioekonomická a demografická charakteristika obyvatel, kdy okolí místa bydliště bývá významnější pro lidi s nižší prostorovou mobilitou, z čehož vyplývá, že více sousedských vazeb mají důchodci, matky v domácnosti a děti, které tráví čas v okolí svého domova s kamarády, nejčastěji svými vrstevníky ze sousedství, a tyto vztahy pak zpětně působí na rodiče, kteří většinou vytvářejí alespoň slabé sousedské vazby.

1.1.5 Mikrolokalita

Na rozdíl od ostatních měst, obcí a městysů se území statutárního města nebo jeho část může členit na městské obvody nebo městské části s vlastními orgány samosprávy.

Městský obvod je spravován zastupitelstvem městského obvodu; dalšími orgány městského obvodu jsou rada městského obvodu, starosta, úřad městského obvodu a zvláštní orgány městského obvodu. Rozdělení statutárního města na menší části je výhodné i z důvodu velkých odlišností jednotlivých obvodů v rámci směřování jejich dalšího rozvoje, jelikož nasměrování různorodého celku je velmi obtížné.

I přes výše uvedené členění je většina obvodů složena z různorodých částí, mikrolokalit, které se od sebe odlišují dobou svého vzniku, důvodem svého založení, a také odlišnou skladbou obyvatelstva, pro které byly původně budovány a které v nich nyní žijí. Tak se můžeme v jedné městské části setkat i s několika různými mikrolokalitami, které jsou

od sebe vzdáleny třeba jen pár domovních bloků, a přesto si každá z nich zachovává svůj typický nezaměnitelný ráz, nese si svůj *genius loci*³.

Rachel a Donald Warren (cit. podle Gottdiener; Hutchison, 2000) se v roce 1974 zabývali výzkumem socio-prostorových aspektů typologie mikrolokalit. Sledovali proměny lokalit v závislosti na identitě, vzájemném působení a vazbách mezi lidmi ve vybrané oblasti. Společně popsali pět typů městských komunit. **Základní** (integral) komunita má vysoce zastoupeny všechny tři faktory. Lidé zde žijí v úzkém kontaktu. Jsou typické pro suburbia. **Lokální** (parochial) komunita má vysokou identitu a vzájemné ovlivňování, ale nízkou vazbu s okolím. Je typická pro etnické čtvrti, které se projevují nezávisle na společenské majoritě. **Difuzní** komunita má vysokou identitu, ale nízké vazby a vzájemnou interakci. Účast na životě v lokalitě je zde minimálně zastoupena stejně jako propojení s majoritní komunitou, ale toto funguje jen velmi omezeně. **Tranzitivní** komunita má vysoce hodnoceno vzájemné ovlivňování, ale identita lidí a vazby mezi nimi jsou hodnoceny nížce. Rezidenti jsou velmi mobilní a necítí se být součástí komunity. **Anomická** (anomic) komunita je vzdálená od okolního světa a má nízkou identitu, vzájemnou součinnost i vazby. Je typická pro chudé čtvrti, kde jsou jen velmi slabé vazby mezi obyvateli.

Chceme-li znát příčiny změn prostorových vzorců je potřeba sledovat činnosti jednotlivých aktérů (jedinců, domácností, firem, organizací a institucí) na území města a jejich reakce na změny okolního prostředí. Okolní prostředí je tvořeno souborem ostatních aktérů působících v rámci města, vnitřní prostorovou strukturou města (čtvrtěmi a zónami a jejich fyzickými, funkčními a sociálními charakteristikami) a vnějšími vztahy města. (Sýkora, 2002)

1.2 Vztah vývoje města a společnosti

Prosperující města existovala již v době před začátkem našeho letopočtu a obývalo je několik statisíců obyvatel. Města od počátku své existence lákala k životu v nich. Byla vzácnými a jedinečnými představiteli civilizací a panovníků.

---

³ *Genius loci* - po staletí jím lidé rozuměli pouze ochranného ducha místa či atmosféru místa. K poznání genia daného území se dojde vnímáním samotné podstaty krajiny. Genius krajiny umožňuje dešifrování pamětního kódu předcházejících generací. (viz Vencálek, 2008) „Vzhledem k praktickým potřebám studia vnímání krajiny z hlediska charakteru jejího genia loci lze tento fenomén chápat jako soubor mimořádných vlastností a významů studovaného místa, které neopakovatelným způsobem propojují konkrétní lidské výtvoř (artefakty hmotné i nehmotné povahy) s přírodním prostředím.“ (Vencálek, 2008, str. 462)

Vývoj měst měl výrazný vliv na demografickou, sociální i kulturní sféru společnosti, na chování a myšlení lidí, na jejich zvyky a způsob života. Město je kulturním odrazem života určité historické epochy a určité společnosti. „Výstavba města je vždy orientována celkovým obrazem, který si určitá doba a společnost o sobě a svém světě vytváří a každý fyzický prvek města i organizování jeho života potom nese pečeť této celkové kulturní orientace. Město je tak materializovanou zkušeností s řádem lidského světa, tak jak byl ve své době poznáný a akceptovaný.“ (Gajdoš, 2002, str. 313)

Velkoměsta, např. Vídeň, byla velkým lákadlem pro imigranty, ale zároveň se mohla stát pastí pro osamělého jednotlivce, kterému se nepodařilo nalézt zaměstnání, partnera, či smysl existence mimo svůj domov. Docházelo pak k jejich odchodům z velkoměsta, často však také k jejich úmrtí v osamění. V Praze se stavěly činžovní domy, které sloužily měšťanům, jejich majitelům, jako zdroje příjmů. Architektura té doby si všeobecně nese známky výstavby objektů sloužících dennímu životu velkoměst. (viz Musil a kol., 2002)

1.2.1 Vývoj společnosti

Podle Kellera (2009) už v **předindustriální době** je možné vysledovat stopy po diferenciaci obyvatel podle sociální a třídní příslušnosti v nejstarších starověkých městech. Ve středu města stál obvykle palác a nejbližší k němu bydleli lidé s nejvyšším sociálním postavením, v té době dvořané, vojáci, řemeslníci a kněží. Dá se vysledovat prostorová diferenciaci podle rodinných, etnických a profesních svazků.

I u středověkých měst se v blízkosti centra koncentrovali nejdůležitější lidé. V okolí náměstí žila šlechta a obchodníci. V uličkách žili řemeslníci. Chudina žila na předměstí. Tento model byl zachován až do 18. století, do příchodu průmyslové revoluce.

Během **industriálního období** začalo docházet k příchodu velkého počtu obyvatel z venkova a ze zemědělských oblastí do měst za prací v průmyslu. Toto období je spojeno s velkým územním rozvojem pojmenovaný jako proces urbanizace. Jsou budovány nové průmyslové a obytné čtvrti a postupně dochází k propojení jednotlivých částí města dopravou. V další fázi tohoto procesu přicházejí do měst další přistěhovalci, u původních však již došlo ke zvýšení sociálního statutu a stěhují se do lepších lokalit, čímž uvolňují místo novým přistěhovalcům v centrech blízko průmyslových závodů.

V **postindustriální době** dochází k přechodu od průmyslu ke službám, což vede k velkým společenským změnám. Toto období je spojeno s procesem suburbanizace, kdy

z důvodu dobrých dopravních možností se lidé stěhují do okrajových částí města nebo těsně za jeho hranice, kde je lepší životní prostředí. Převažují zde lidé s vyšším sociálním statutem, převážně osoby se středním vzděláním a vysokoškoláci a osoby s vyššími příjmy. Do starých městských lokalit se stěhuje sociálně slabší obyvatelstvo.

V 60. a 70. letech 20. století se francouzský sociolog Alain Touraine a americký sociolog Daniel Bell zabývali přechodem průmyslové společnosti ve společnost postindustriální. Ve svých dílech psali, že výhody společnosti průmyslové zůstanou zachovány, jen na místo špinavé a energeticky náročné tovární velkovýroby nastoupí odlehčená ekonomika služeb. V jejich významu služby mají charakter vysoce kvalifikované činnosti vyžadující zpravidla vysokoškolské vzdělání. Málo kvalifikovaným, rutinním službám nevěnují pozornost. (viz Keller, 2009)

Oba sociologové považují vzdělání a s ním spojený výkon za hlavní faktor postindustriální společnosti, uvádějí, že společnost bude odstupňována podle zásluh a míry vědění jednotlivých členů. Touraine zastává názor, že vědění doložené vysokoškolským diplomem nahradí úlohu soukromého majetku jako předpokladu pro přiřazení se k vládnoucí elitě. Podle Bella učení lidé nenahradí politiky přímo, budou jim však konkurovat. (viz Keller, 2009)

Ve skutečnosti však dochází od přelomu 70. a 80. let 20. století k velkému nárůstu příjmových a dalších nerovností a tím se zvyšuje i počet lidí žijících v chudobě, a to i pracujících chudobě. Tato situace se promítá do prostorového uspořádání měst, dochází k socioprostorové segregaci obyvatelstva, kdy nejvyšší vrstvy se izolují ve svých rezidenčních čtvrtích a neúspěšní jsou vytlačováni do upadajících městských částí. (viz Keller, 2009)

Podle Kellera (2009) existují tři vysvětlení příčin tohoto nárůstu nerovnosti. Jednotlivá vysvětlení se nevylučují, jejich efekty se navzájem doplňují a posilují.

V prvním vysvětlení dochází zhruba od poloviny sedmdesátých let k útokům vlastníků kapitálu proti práci. Především velcí podnikatelé a akcionáři zvyšují zisky ze svého vlastnictví na úkor mezd. Druhé vysvětlení konstatuje, že dochází k prudkému nárůstu zaměstnaneckých odměn u nejvýše postavených pracovníků, zatímco mzdy střední a nižší kategorie stagnují, či dokonce klesají. Podle třetího vysvětlení se jedná o pracující a ty, kdo byli z trhu práce dočasně či trvale vyloučeni, ať již z důvodu nezaměstnanosti či věku. Tempo poklesu životní úrovně celých vrstev obyvatelstva je úzce svázáno s typem sociálního státu a prohlubuje se spolu s jeho narůstající krizí.

Přechod od průmyslové výroby ke společnosti služeb způsobil zpomalení tempa růstu průmyslové výroby, jelikož nelze zvyšovat produktivitu činnosti tak rychle, jako při výrobě.

Proto se růst mezd řadových zaměstnanců zpomalil, zatímco příjmy horních manažerů v posledních dvaceti až třiceti letech vzrostly závratně. (viz Keller, 2009)

Důležitou úlohu sehrála koncepce sociální polarizace v rámci globálního města, jejíž představitelkou je Saskie Sassenové, která spojuje příchod postindustriální společnosti s polarizací příjmů, a také s polarizací probíhající na škále kvalifikovanosti práce. Podle ní postindustriální společnost vytváří vyborně placená pracovní místa v oblasti financí a velkého byznysu, na druhé straně špatně placené služby pro ty, kdo tuto privilegovanou kategorii obsluhují (uklízečky, poslíčci, prodavači, služebnictvo, chůvy, řidiči, a další). (viz Keller, 2009)

Dalším důležitým aspektem přechodu průmyslové společnosti v postindustriální je, zda se jedná o deindustrializaci **chtěnou**, a nebo **vynucenou**. V případě chtěné deindustrializace se země či město záměrně zbavuje těžebních a průmyslových aktivit a investuje do vědy a vzdělání, rozvíjí moderní technologie a podporuje nárůst kvalifikace svých obyvatel. V případě deindustrializace vynucené je situace zcela jiná, vnitřním motorem není rozvoj vzdělanosti, ale určujícím procesem je proces globalizace, který nebyl žádnou konkrétní zemí (a tím méně městem) iniciován. Význam globalizace v souvislosti s deindustrializací znamená, že těžba a průmysl jsou přesunovány z důvodů zvýšení zisku do zemí s lacinější pracovní silou. Tato ztráta pracovních příležitostí v sekundárním sektoru však nemusí být kompenzována modernizací zbylého průmyslu či rozvojem nových služeb. (viz Keller, 2009)

V tomto bodě lze tedy podle Kellera (2009) provést druhý krok typologie a rozlišit vynucenou deindustrializaci **aktivní** a **pasivní**. Pasivní případ znamená, že země či město se nechaly změnami, jež přicházejí zvenčí, zcela překvapit. Starý průmysl přetrvává nebo dochází k jeho úbytku bez nahrazování modernější výrobou, neprobíhá žádná inovace služeb a ty se nestávají motorem nové ekonomiky, nýbrž živořícím pozůstatkem staré doby. (viz Keller, 2009)

V případě aktivní odpovědi na vynucenou deindustrializaci se země, regiony, či města snaží reagovat na tlaky globalizace, jimž se nemohou nijak vyhnout, řadou opatření s cílem využít nové příležitosti a minimalizovat hrozící rizika. I v tomto případě dochází ke zrušení či přemístění těžkého průmyslu, ale úbytek je již kompenzován rozvojem modernizovaných výrobních a sektoru služeb, v němž ovšem zůstává část služeb klasických. (viz Keller, 2009)

1.2.2 Vývoj města jako typ lidského sídla

V celkovém sídelním vývoji měst jsou rozlišovány tři základní fáze, a to město před-industriální, industriální a post-industriální. V jednotlivých fázích si město neslo typické znaky pro dané období.

Musil (2009) používá k popisu fází vývoje měst a jejich popis modelu Abu-Lughodové (1968), který se zabývá pozorováním znaků funkce města, prostorové expanze, povahy sociálních kontaktů a sociálně-prostorového členění města⁴:

- 1) **Středověké a před-průmyslové město:** hradby a důraz na obranu; velká role obchodu a náboženství; důraz na primární sociální kontakty; členění prostoru města podle cechů; důležitost sociálního původu; značný význam kultury.
- 2) **Průmyslové město:** rostoucí koncentrace obyvatelstva; nové technologie a růst průmyslu; vznik národního hospodářství; protiklad města a venkova roste; společná kultura ve městech; vyšší sociální mobilita; růst sekundárních sociálních kontaktů; členění města bez cechů.
- 3) **Post-industriální město:** formování městských regionů; koncentrace obyvatel v menším počtu těchto regionů; procesy decentralizace, snižování hustot obyvatelstva uvnitř městských regionů; široký a decentralizovaný systém dopravy; vznik tzv. terciárních kontaktů (např. burza). (viz Musil, 2009)

1.2.3 Vliv ekonomických procesů na vývoj města

Za nejdůležitější faktor ovlivňující vývoj měst je považován ekonomický růst a změny ve struktuře ekonomiky. Jednotlivá stadia rozvoje měst jsou určována ekonomickými

---

⁴ Podle Čerby (2004) jsou dalšími znaky, podle kterých můžeme sledovat odlišnosti ve výše uvedených fázích vývoje měst, velikost města, fyzická a sociální struktura, ekonomická funkce, politická funkce. Podle nich jsou fáze vývoje měst vystiženy takto:

1) Středověké a před-průmyslové město: počet obyvatel pod 100 tisíc, hustá a kompaktní zástavba, prestiž jednotlivých společenských vrstev klesá postupně od centra (měšťané, aristokracie, duchovenstvo, vzdělanci, atd.) k okraji města (chudina, otroci); centrum zemědělské, řemeslnické výroby a obchodu, nezávislost na šlechtě.

2) Průmyslové město: prudký populační růst v důsledku technologického pokroku, sociálních změn (zrušení nevolnictví), města dosahovala až milionu obyvatel, bourání hradeb a rozvolňování měst, úpadek center, rozvoj příměstských částí, posilování středních vrstev na předměstí, vznik měst okolo center průmyslu, hierarchie státní správy.

3) Post-industriální město: stagnace růstu obyvatelstva, rozvolněné město, revitalizace center, polarizace (na okraji měst movitější vrstvy, centra měst chudší vrstvy), řídicí funkce, služby (finanční, poradenské, reklamní), potlačování politické role ekonomickými faktory.

změnami ve společnosti. Změny směru vývoje měst se projevují vždy v ekonomicky nejvyspělejších zemích a šíří se difúzí do ostatních částí světa. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

Města jsou ekonomickými centry, ve kterých je ze surovin produkováno zboží a v nichž dochází k jeho směně, do tohoto místa je zboží také transportováno a především zde dochází k nejintenzivnějšímu kontaktu lidí. Město je centrem kulturních, vládních a finančních institucí. Města vznikala plánovitě či spontánně v místech, která byla pro tyto účely nejvhodnější, ať už svou geografickou polohou, strategickou polohou z hlediska vojenských zájmů, svým surovinovým zázemím nebo svými léčebnými podmínkami. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

Prosperita měst je dána **aglomeračními úsporami** danými výhodami vyplývajícími z koncentrace obyvatel a činností ve městě. Potraviny a ostatní produkty primárního sektoru získávají obyvatelé města směnou za své výrobky a služby. Koncentrace lidí a činností ve městě umožnila **specializaci** jednotlivých výrobních, což mělo hlavní vliv na ekonomický růst spojený s rozvojem technologií. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

Ke vzniku industriálních velkoměst přispěl rozvoj dopravy, která zajišťovala transport výrobků na trh a z trhu k uživateli. S rozvojem dopravy se rozšiřovalo i ekonomické zázemí měst, k jeho rozšíření významně přispěla železnice. Vývoj velkoměst ve 20. století byl ovlivněn kromě rozvoje dopravní infrastruktury ještě stále se zdokonalujícím přenosem informací. Ekonomický význam měst ale i přesto neutrpěl, jelikož kvalita informací předávaných přímým osobním kontaktem mezi lidmi, pro který jsou nejlepší podmínky ve městech, nebyla dosud žádnou informační technologií překonána. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

Vzhledem k tomu, že lidé kladli velký důraz na bydlení, řada teorií urbanistické ekonomie se odvíjí od něj. Teorie **filter down (vyfiltrování)** vychází z předpokladu, že lidé si vybírají své bydlení podle jeho kvality. V době expanze měst byly kvalitnější nové byty na okraji města, proto se bohatší obyvatelé stěhovali z center na okraj měst a tím uvolnili méně kvalitní byty těm nejhudším. V současné době však je to spíše naopak, nový byt není kvalitnější než byt ve starých zmodernizovaných domech. Teorie **trade off (něco za něco)** ukazuje, že každá domácnost je ochotna nebo schopna v tržních podmínkách věnovat určitou částku na výdaje spojené s bydlením. Tyto náklady jsou rozděleny na uhrazení nájmu nebo ceny bytu, plateb za služby spojených s bydlením a náklady na cestu do zaměstnání, za nákupy. K cestovním nákladům se neřadí pouze výdaje za dopravu, ale i ztráta času spojenou s cestováním. Tyto skutečnosti odráží trh s byty, kdy u stejně kvalitních bytů se snižuje cena za 1 m² se zvyšující se vzdáleností od centra. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

Různé finanční možnosti domácností vedou k tomu, že tytéž sociální skupiny bydlí spolu ve stejných částech města a dochází k prostorové sociální segregaci bydlení.

Pro umístění výrobního podniku jsou rozhodující dopravní náklady a cena za 1 m² pozemku. Jelikož ceny pozemků směrem od centra klesají, jsou výrobní aktivity s malým měrným ziskem umísťovány do méně centrálních poloh. Z důvodu úspor přepravních nákladů a úspor z dostupnosti u výrob s velkým objemem surovin nebo výrobků je nejvhodnější lokalitou pro průmyslový podnik oblast zdroje surovin nebo místo odbytu. V ostatních místech náklady vzrostou o manipulaci. Z důvodu zániku či přesunu podniků z tržních důvodů došlo k opuštění průmyslových ploch a areálů na okrajích měst, která musí vynaložit velké náklady na odstranění starých zátěží těchto území a technickou přípravu území pro nový rozvoj. Z hlediska urbanistické ekonomie ovlivňuje výběr lokality pro umístění podniku měrný zisk z 1 m² pozemku, náklady na přepravu surovin a výrobků, velikost podniku a míra standardizace jeho výroby, velikost trhu, rychlost inovace vyráběného sortimentu, nároky na kvalifikaci a specializace pracovní síly, stáří firmy. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

Umístění kancelářských pracovišť závisí na druhu činnosti. Ředitelství a centrály velkých společností, peněžních ústavů a pojišťoven se koncentrují v metropolích. Střední management a profesionální služby jsou vytlačovány z center na okraj měst nebo do obchodních a kancelářských parků. Pro rutinní administrativní činnost je nutná dostupnost vhodné pracovní síly, kanceláře mívají umístěné u dopravních uzlů. Pro styk s klientem slouží kancelářská pracoviště, která nesídlí u výrobního pracoviště, ale u nejčastěji u jeho ředitelství. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

V tržním prostředí, kde je neelastická nabídka pozemků, si investoři navzájem konkurují a pozemek získá ten, kdo nabídne nejvyšší cenu. Výnosy z pozemku se liší podle druhu využití. Nejatraktivnější a tudíž nejdražší plochy se proto používají k nejvýnosnějšímu využití. Ve městě evropského typu je nejatraktivnější pro podnikání a pro služby centrum města, které je nejlépe dostupné. Pozemky jsou zde nejdražší a se vzdáleností od centra se jejich cena i atraktivita snižuje. (viz Maier, Čtyroký, 2000)

V prostorové organizaci měst jsou používány podle Maiera a Čtyrokého (2000) tři modely. **Koncentrický model** uspořádání města podle W. Alonsa je založen na zjednodušených předpokladech, kterými jsou dokonalé fungování trhu včetně racionálního ekonomického chování všech účastníků, město se rozvíjí na pláni bez přirozených překážek (kritériem dostupnosti je vzdálenost), všechny služby, obchody a pracovní příležitosti jsou soustředěny do středu města. Při určování ceny nájmu vychází neoklasický koncentrický model v podstatě z teorie trade off, čili poptávajícího zajímá velikost pozemku a vzdálenost

od centra. Alonsův model neodpovídá dokonale skutečnosti, která je složitější, ale na základě jednoduchých vztahů vysvětluje podstatu rozmístění činností v urbanizovaném území. Koncentrickou teorii zachycuje i model radiálního rozvoje, který skutečněji vystihuje poměry ve městech závislých na dopravě, kde je okolí hlavních komunikací z hlediska lepší dostupnosti centra výhodnější.

Sektorální teorie H. Hoyta modifikuje schéma koncentrického modelu z hlediska vlivu hlavních komunikačních os, přírodních podmínek a lidské činnosti v území na kvalitu prostředí. Výroba je situována k hlavním komunikačním tahům (řeka, železnice, dálnice).

Polycentrická teorie vyjadřuje skutečnost, že zlepšením dopravních podmínek (rozvoj automobilové dopravy) ve velkých městech, zabírajících velké území, vznikají vedle hlavního centra i sekundární centra.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozmisťování činností na území města podléhá v tržní ekonomice ekonomickým zákonitostem, které musí být respektovány. (viz Maier, Čtyrský, 2000)

2 Vývoj Ostravy

2.1 Historické souvislosti

První trvalé sídliště bylo vybudováno na dnešním Landeku lovci mamutů před 25 tisíci lety. Mnohem později, v 9. - 10. století, se zde usídlil slovanský kmen Holasiců. Založení města Ostravy se přisuzuje roku 1267. Moravská Ostrava byla malým feudálním městem až do 18. stol, kdy byl učiněn první nález uhlí v údolí Burňa v roce 1763, který byl doplněn druhým nálezem na petřkovickém Landou v roce 1780. Těžba uhlí byla nízká a Ostrava čekala na svůj velký rozmach, který přišel v letech 1830 – 1880. „Přeměna Moravské Ostravy z podřadného feudálního městečka v moderní průmyslové velkoměsto evropského významu spadá do období, ve kterém v našich dějinách hrála dominantní úlohu průmyslová revoluce. Pro rozmach Moravské Ostravy a okolních továrních vesnic měla rozhodující význam ta její fáze, která postavila do popředí těžký průmysl.“ (Jiřík a kol., 1993, str. 127)

Železářství a uhelné dolování zaujímaly v rozvoji průmyslu Moravské Ostravy a okolí primární postavení. V roce 1828 byla založena ve Vítkovicích u Moravské Ostravy huť, počátek Vítkovických železáren. Na počátku druhé poloviny 19. století se začíná prosazovat i chemický průmysl. (viz Jiřík a kol., 1993)

Spolu s rozmachem průmyslu a těžby se zvyšoval i počet obyvatel v Moravské Ostravě. V roce 1829 zde žilo 1752 obyvatel, jejichž počet se zvedl do roku 1880 sedmiapůlnásobně na 13 448 obyvatel, což byl jev zcela mimořádný. V období do počátku první světové války se Ostravsko stává nejvýznamnější průmyslovou oblastí tehdejší rakousko-uherské říše a Ostrava se stává průmyslovým velkoměstem prvního řádu. Ostravská městská aglomerace se skládá z Moravské Ostravy a moravských obcí Přívoz, Vítkovice, Mariánské Hory, Zábřeh n. O. a Hrabůvka, ze slezských obcí Polská Ostrava, Michálkovice, Hrušov, Svinov, Radvanice, Kunčice n. O., Kunčičky, Muglinov a Heřmanice. Celá aglomerace měla v roce 1880 celkem 41 339 obyvatel. V roce 1910 to bylo již 161 735 obyvatel. (viz Jiřík a kol., 1993)

Nárůst lidnatosti podnítila rozvoj stavebního podnikání, tempo výstavby však nestačilo růstu počtu obyvatel. Na stavební činnosti se vedle soukromých podnikatelů podíleli i majitelé dolů a hutí, kteří ve snaze o stabilizaci a připoutání pracovní síly budovali při závodech obytné domy, v nichž pronajímali dělníkům a úředníkům závodní byty. Takto vzniklé osady se nazývaly koloniemi. (viz Jiřík a kol., 1993)

První světová válka citelně zasáhla do vývoje průmyslu. Nejprve způsobila pokles výroby v železárnách i dolech, ale během roku 1915 výkon prudce stoupal, až v roce 1916 dosáhl vrcholu. Chemický průmysl byl však v úpadku. Ochabování válečného průmyslu v roce 1917 prozrazovalo nízké využívání odvozních kapacit železnice, které přetrvávalo i v roce 1918. (viz Jiřík a kol., 1993)

„Dalším důležitým krokem v utváření velkoměsta a v emancipaci celého Ostravska se stal vznik Československé republiky. Velké firmy musely na základě nostrifikačního zákona do republiky přenést svá sídla ze zahraničí, takže si v Praze, Brně a především v Ostravě stavěly nové paláce, k tomu přibývaly nájemní domy a vůbec se měnila dosavadní jednostranná sociální skladba obyvatelstva. Na to navazovaly proměny urbanistického a architektonického utváření města.“ (Strakoš, 2009, str. 19) Období vzniku Československé republiky se stalo velkým mezníkem pro Ostravu, jelikož správa Ostravska se dostala do českých rukou., což bylo v souladu s národnostním složením obyvatelstva, které bylo z více než 50 % tvořeno občany s národností českou nebo slovenskou. Tato situace vytvářela prostor pro rozvoj vědy a kultury. Ostrava se z výrazného hospodářského a dopravního centra dotvářela na významné středisko správní, společenské a kulturní. V poválečném období docházelo k rozvoji těžby, hutního a strojírenského průmyslu, dále pak chemického průmyslu a stavebnictví. (viz Jiřík a kol., 1993)

Výstavba dělnických kolonií byla v tomto čase již jen doplňována, došlo k výstavbě „Jubilejní kolonie“ v Hrabůvce v letech 1921 – 1932. Dále pak došlo k výstavbě hornických kolonií v Mariánských Horách, Slezské Ostravě, Kunčičkách i jinde. V roce 1930 bylo 84,2 % občanů ostravské aglomerace národnosti „československé“. (viz Jiřík a kol., 1993)

K 1.1. 1924 byla vytvořena tzv. Velká Ostrava, která přinesla sloučení sedmi moravských obcí v jeden celek (Moravská Ostrava, Přívoz, Mariánské Hory, Vítkovice, Hrabůvka, Nová Ves a Zábřeh nad Odrou). To významně ovlivnilo stavební vývoj města. Vyrostla řada obchodních domů, bank, administrativně správních budov a byla otevřená Nová radnice s kvadratickou 75 m vysokou prosklenou věží. (viz Jiřík a kol., 1993)

Různorodost obcí a lokalit, ze kterých Velká Ostrava vznikla, územní propletenost obytných čtvrtí se sídly průmyslových i jiných podniků, s železničními a komunikačními tepnami, s částmi města přehustěnými populací a průmyslem a proluky, které sloužily ke skladování a odkládání různých věcí, vytvářely svízelné životní a ekologické podmínky pro život obyvatel, ke kterým se v letech 1929-1934 přidala i světová hospodářská krize. (viz Jiřík a kol., 1993)

Po mnichovském diktátu došlo k obsazení částí průmyslového Ostravska a jeho zázemí Německem a Polskem, čímž se průmyslová oblast na českém území značně zmenšila, město přišlo o více než $\frac{3}{4}$ svého zázemí. Po okupaci se průmyslový potenciál Ostravska stal přímou součástí říšské ekonomické sféry a průmyslová oblast měla nesmírnou hospodářskou cenu. (viz Jiřík a kol., 1993)

Následky válečných událostí za druhé světové války způsobily Ostravě značné poškození a byly postupně překonávány. Po druhé světové válce docházelo k obnově těžby uhlí, a také Vítkovické železárny obnovily svou činnost, musely však nejdříve převést válečnou výrobu na mírové hospodářství. Ostrava se však potýkala s nedostatkem pracovních sil. (viz Jiřík a kol., 1993)

Po únorovém převratu v roce 1948 byly ostravské průmyslové aglomerace nazývány ocelovým srdcem republiky. K Vítkovickým železárnám se začal stavět nový hutní závod v Ostravě-Kunčicích. Bouřlivý rozvoj hutní výroby, těžkého strojírenství a energetiky nutně potřeboval dostatečné množství uhlí a koksu, což zvyšovalo požadavky na báňský a koksárenský průmysl. Na Ostravsku stále nebyl dostatek pracovních sil. Zvyšovaly se tak nároky na stavebnictví, jelikož Ostrava trpěla nízkou kvalitou bytové zástavby a nedostatečnou obslužností. Vázla také výstavba nových bytů, výstavba probíhala roztříštěně na celém území města, všude tam, kde již byly inženýrské sítě a kanalizace. Výjimku tvořila pouze výstavba sídliště v Zábřehu n. O. u Bělského lesa (1947 – 1953), kde bylo postaveno kolem 3400 bytů. Výstavba menšího sídliště ve stylu socialistického realismu byla zahájena ředitelstvím OKD v obci Poruba, tehdy ještě samostatné, a bylo zde v letech 1948 – 1955 postaveno 1104 bytů (sídliště SORELA). V této době bylo rozhodnuto, že v obci Poruba vznikne samostatné město, pod kterým nebudou zásoby uhlí, které mělo nahradit stávající centrum města, jelikož existoval záměr na likvidaci starších čtvrtí v blízkosti továren. Později se však tento koncept ukázal jako nereálný. (viz Jiřík a kol., 1993)

Bytová nouze se řešila v letech 1949 až 1952 výstavbou několika stovek bytových jednotek v tzv. finských dřevěných domcích o dvou bytových jednotkách v Heřmanicích, Vítkovicích, Hulvákách, Muglinově, Radvanicích a Lhotce. Byly stavěny i ubikace pro dlouhodobé brigádníky. (viz Jiřík a kol., 1993)

Rozsáhlá industrializace Ostravska vyvolala potřebu řízené komplexní bytové a občanské výstavby Ostravy. V roce 1952 se zahájila výstavba prvních obvodů nové Poruby, jednalo se o největší sídliště v republice. Výstavba sídlišť probíhala v centru města (sídliště Šalomoun) a v Hrabůvce, vedle Jubilejní kolonie. (viz Jiřík a kol., 1993)

V roce 1954 došlo k oddělení čtyř obcí (Hrabová, Nová Bělá, Stará Bělá a Výškovice) od Ostravy jako samostatných obcí a to i přesto, že tyto části měly charakter jejího předměstí. Na území Hrabové bylo již vybudováno malé sídliště (Šídlovec), Hrabová a severní okraj Staré Bělé byly také napojeny na městskou hromadnou dopravu. (viz Jiřík a kol., 1993)

Centrum města chátralo a bylo postiženo řadou necitlivých asanací. Rozvoj města výstavbou sídlištních celků vedl k rozšiřování města o další obce, čímž bylo řešeno jeho nedostatečné zázemí. V roce 1957 bylo rozšířeno o Porubu, Pustkovec, Svinov, Třebovice. V roce 1960 o Bartovice, Hrabovou, Martinov., v roce 1966 se připojily Výškovice, kvůli výstavbě sídliště, v roce 1975 pak byly přičleněny Nová Bělá, Stará Bělá, Proskovice. Slučovací proces byl dokončen o rok později připojením Antošovic, Kblova, Petřkovic, Lhotky u Ostravy, Hošťálkovic, Plesné a Krásného Pole a Polanky nad Odrou. Počet obyvatel překročil 330 000. (viz Kovář, 2009)

Pro 60. až 80. léta minulého století je typický nárůst panelové výstavby sídlišť v Hrabůvce, Výškovicích, Zábřehu (Ostrava-Jih), Porubě, Moravské a Slezské Ostravě, jejichž úkolem bylo pojmout co největší množství obyvatel bez nároku na odpovídající městské zázemí. V 80. až 90. letech byla postavena sídliště Dubina a Bělský les, která uzavřela výstavbu sídlišť v Ostravě. (viz Prokop, 2003)

Už s nástupem 80. let začalo docházet k vyliďňování čtvrtí v blízkosti centra města (Moravská Ostrava, Přívoz, Slezská Ostrava, Vítkovice, Mariánské Hory a Hulváky) a klesalo zalidnění ve většině městských obvodů, nejvíce v Michálkovicích, Martinově, Nové Vsi a Třebovicích. Překvapivé bylo, že docházelo k vyliďňování nového městského obvodu Poruba. Ke konci 80. let populačně rostla jižní část města, ale nárůst vyjadřoval pouze přesun obyvatel z jiných částí Ostravy za novými byty. (viz Prokop, 2003)

Po revolučním období na konci roku 1989 se vývoj Ostravy nasměroval k odprůmyslnění. Došlo k zasypání všech ostravských šachet, těžba byla ukončena v roce 1994, k vyhasnutí vysokých pecí v roce 1998 a k ukončení činnosti koksárenských pecí a zániku řady strojírenských výrobních závodů. Vítkovické železářny se začaly orientovat na strojírenskou výrobu a ocelářství se soustředilo do Nové huti. Ztráta společenské a ekonomické prestiže v podmínkách tržního hospodářství měla na jednostranně orientované město i celý region hluboký dopad. Nízká míra terciárního sektoru v Ostravě zapříčinila i nízký rozsah budov občanského vybavení v centru města. Postupně ustávalo i budování sídlišť, ve výstavbě se pokračovalo jen v jižní části Ostravy (v Zábřehu a Hrabůvce). (viz Prokop, 2003)

Po roce 1989 se také zastavil populační růst města. Z důvodů ekonomických, ale i environmentálních problémů začalo v Ostravě docházet k výraznému úbytku obyvatelstva

způsobenému hlavně podílem migrace a to od roku 1990 až do současnosti. Projevovaly se oba typy migračních ztrát, a to migrace totální i částečná (do suburbia). (viz Hruška-Tvrdý, Ivan, 2009)

Z důvodu restrukturalizace města Ostrava usilovala o vzdělanostní pokrok, v rámci něhož byla rozšířena výuka na Vysoké škole báňské – Technické univerzitě a vznikla Ostravská univerzita v roce 1990, která se zaměřila humanitním směrem. (viz Prokop, 2003)

V Ostravě Hrabové v roce 2000 započaly přípravy na vybudování průmyslové zóny, která měla za úkol přitáhnout investory a zvýšit zaměstnanost v Ostravě. V roce 2008 zde bylo vytvořeno více než 5 tisíc nových pracovních míst.

Bytová a domovní výstavba na území města Ostravy se v současné době soustřeďuje do okrajových venkovských obcí a je zaměřená především na stavbu nových rodinných domů, převážně v obvodech Nová Bělá, Stará Bělá, Krásné Pole, Třebovice a Plesná, a výstavbu nových luxusních vícepodlažních nájemních domů v centru města a jeho nejbližším okolí.

Dnes jsou na území Ostravy významné přírodní rezervace, je zde největší koncentrace technických památek v zemi a čtyři městské památkové zóny. (viz Ostrava, 2010)

Ostrava plní od 1. 1. 2003 funkci obce s rozšířenou působností pro obce Čavisov, Dolní Lhota, Horní Lhota, Klímkovice, Olbramice, Stará Ves nad Ondřejnicí, Šenov, Václavovice, Velká Polom, Vratimov, Vřesina a Zbyslavice.

2.2 Analýza vývoje

Ke zpracování statistických údajů, které slouží k dotvoření obrazu vývoje Ostravy v období po druhé světové válce, byla použita data ze SLDB, která probíhala v přibližně desetiletých intervalech. Záměr na zpracování dat od roku 1950 se musel opustit, jelikož ve spolupráci s krajskou pobočkou ČSÚ v Ostravě se podařilo získat data v požadované šíři až od roku 1961, z dřívější doby bylo možno dohledat pouze počty obyvatel. Vzhledem k tomu, že byly porovnávány údaje získávané v průběhu padesáti let a zpracování výsledků SLDB se měnilo a přizpůsobovalo období, ve kterém sběr dat probíhal, musely být výsledky u některých z nich přizpůsobeny záměru na jejich co nejlepší srovnatelnost, např. zaměstnanost ekonomicky aktivních podle odvětví, náboženské vyznání a další. Poslední SLDB proběhlo v roce 2001, takže vývoj Ostravy ve většině ukazatelů je zachycen do tohoto období, ale vzhledem k tomu, že k obrovské změně ve vývoji Ostravy došlo po roce 1989,

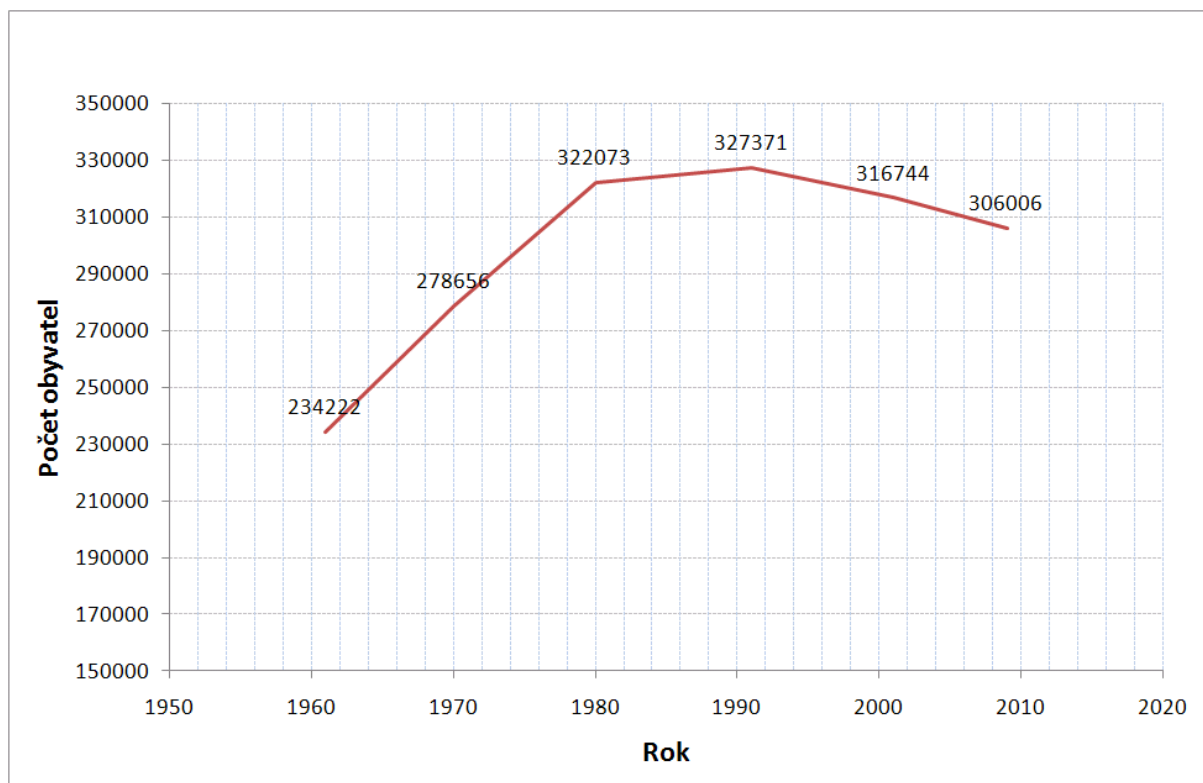
kdy se začala Ostrava přetvářet v postindustriální město, je v něm již tato změna zachycena. Údaje získané ze SLDB plánovaném na rok 2011 tuto změnu jistě ukážou ještě výrazněji.

2.2.1 Vývoj obyvatelstva

Počet obyvatel

V roce 1961 měla Ostrava 234 222 obyvatel, maxima dosáhla v roce 1991, a to 327 371 obyvatel. V průběhu těchto 30 let byl průměrný nárůst počtu obyvatel okolo 3100 za rok. Na růstu počtu obyvatel má podíl i několik územních změn, přesněji se jedná o rok 1975, kdy došlo k přičlenění obcí Nová Bělá, Stará Bělá, Proskovice s 5 151 obyvatel k Ostravě. Slučovací proces byl dokončen o rok později připojením Antošovic, Koblova, Petřkovic, Lhotky u Ostravy, Hošťálkovic, Plesné a Krásného Pole a Polanky nad Odrou s celkem 13 679 obyvateli. K poslední územní změně došlo v roce 19977, kdy Ostrava přišla o 2 obyvatele.

Graf č. 2.1: Vývoj počtu obyvatel v letech 1961 – 2009 v Ostravě

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1961 – 2001, počet obyvatel k 31.12. 2009

Od roku 1991 Ostrava zaznamenala každoroční pokles obyvatel v průměru o přibližně 1100 obyvatel za rok a ke konci roku 2009 bylo napočítáno 306 006 osob.

Tabulka č. 2.1: Vývoj počtu obyvatel v Ostravě podle pohlaví

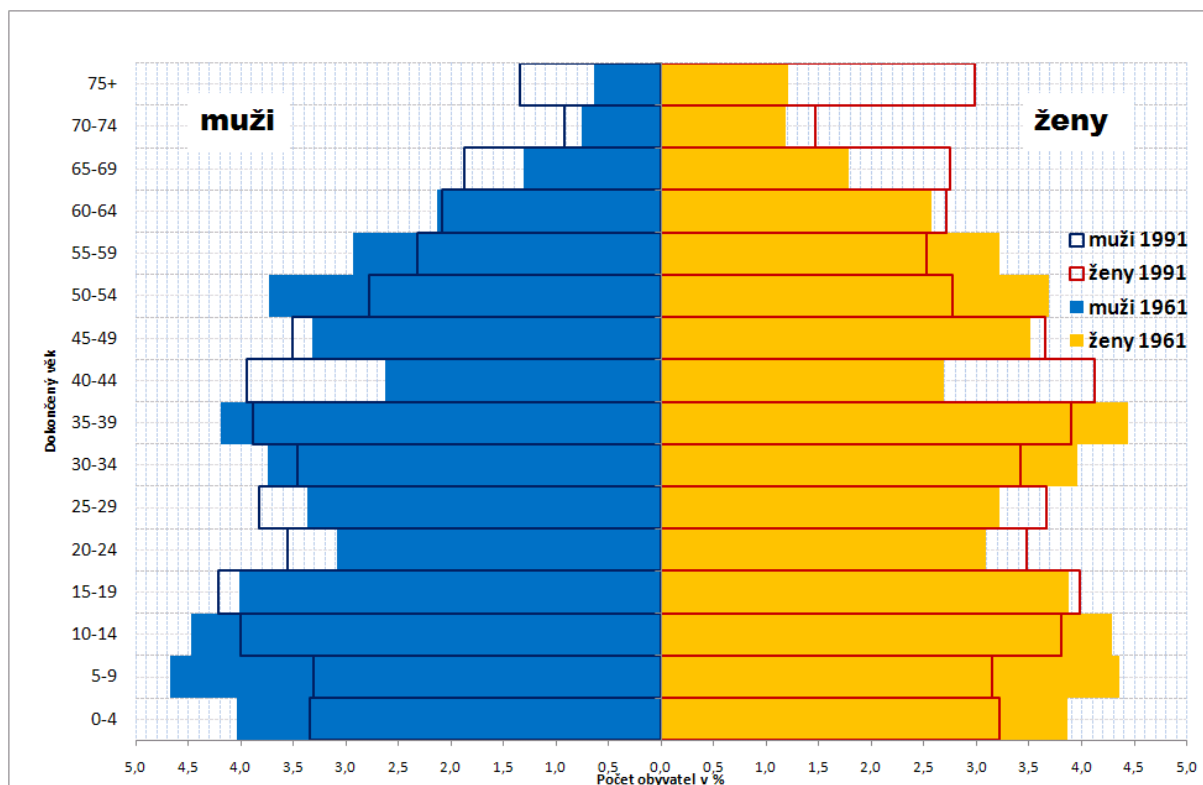
Rok	1961	1970	1980	1991	2001	2009
Počet obyvatel	234222	278656	322073	327371	316744	306006
Muži (v%)	48,8	48,7	48,4	48,4	48,3	48,4
Ženy (v %)	51,2	51,3	51,6	51,6	51,7	51,6

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1961 – 2001, počet obyvatel k 31.12. 2009

Ve všech zkoumaných letech byla zaznamenána nadpoloviční většina žen, jež se pohybovala v rozmezí 51,2 – 51,7 % z celkového počtu obyvatel.

Věková struktura obyvatel

Graf č 2.2: Věková pyramida města Ostrava v roce 1961 a 1991

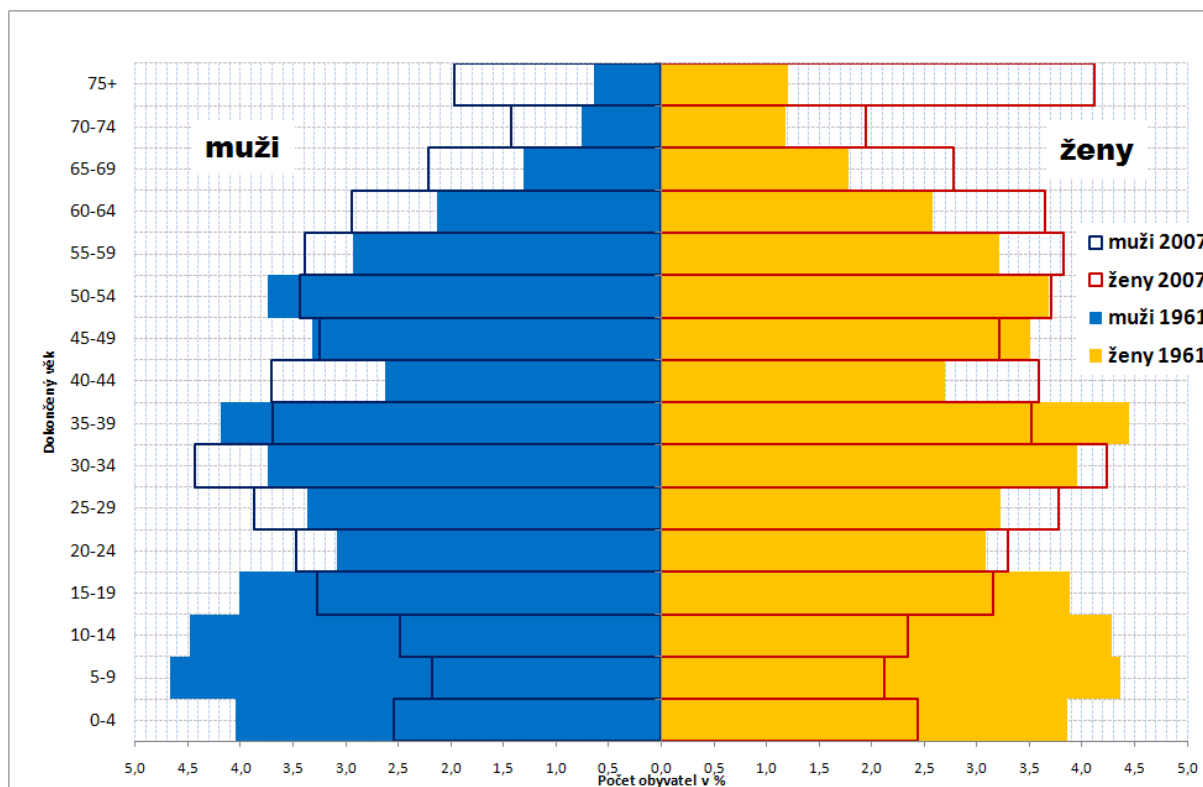
Zdroj: ČSÚ, SLDB 1961, 1991

Rozdíl mezi věkovou skladbou obyvatel v letech 1961 a 1991 je zřejmý již při prvním pohledu na věkovou pyramidu, jedná se o úbytek dětí všech věkových kategorií, nejvýrazněji se to týká obou pohlaví dětí ve věku 5 – 9 let (o více než 1 %), a nárůst počtu osob nad 65 let, což je výraznější u žen. Dokonce u žen ve věku 75 let a více je rozdíl více než 2 %. V roce

1991 se nejpočetnější skupinou stává věková kategorie 40–44 let, u které je zaznamenán 1,5 % nárůst v počtu mužů i žen. Nejpočetnější skupinou v roce 1961 byla kategorie dívek a chlapců ve věku 5–9 let, další v pořadí se umístili děti 10–14 let.

K úbytku o necelé 1 % došlo u obyvatel ve věku 50–54 let (u mužů i žen stejnoměrně) a u věkové kategorie 55–59 let byl zaznamenán pokles přibližně 0,5 %.

Graf č 2.3: Věková pyramida města Ostrava v roce 1961 a 2007

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1961, Moravskoslezský kraj 2007

Při srovnání stavu v roce 1961 a 2007 jsou v roce 2007 ještě výraznější změny, které byly popisovány již v roce 1991. Došlo k ještě výraznějšímu poklesu v dětské složce, u dětí ve věku 5–9 let (o 2,5 %), u kategorie 10–14 let činil rozdíl 2 % a u chlapců a dívek ve věku 0–4 roky to bylo o 1,5 %. Změny probíhaly u obou pohlaví stejnoměrně. Další výraznější pokles byl zaznamenán u věkových kategorií 35–39 let (u žen výrazněji) a 15–19 let. Nejvýraznější nárůst zaznamenala kategorie 75 let a více, a to o 3 % u žen a 1,5 % u mužů. Snižující se počet dětí a narůstající počet osob v postreprodukčním věku jsou známkami stárnutí populace, které je však celorepublikovým trendem.

Výraznější nárůst zaznamenala skupina obyvatel ve věku 40–44 let a kategorie zahrnující osoby ve věku 20–34 let.

Porovnání základních věkových skupin se zaměřuje zejména na výpočet indexu stárí, který vyjadřuje poměr mezi složkou postreprodukční (50 let a více) a dětskou (věk 0 – 14 let). Vzhledem k dalšímu existujícímu členění obyvatelstva do věkových skupin podle ekonomické aktivity, bývá častěji v čitateli uváděna místo složky postreprodukční složka poproduktivní. Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje staré obyvatelstvo věkovou hranicí 65 let, proto byly vypočítány v tabulce č. 2.2.1.2 hodnoty pro věkovou složku 65 let a více.

Tabulka č. 2.2: Index stárí v letech 1961 – 2007

	1961	1970	1980	1991	2001	2007
index stárí (65+)	27	41	47	54	77	102

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1961 – 2001, Moravskoslezský kraj 2007

Od roku 1961 docházelo ke zvyšování hodnoty indexu stárí, který v roce 2007 již překročil hranici 100, což znamená, že počet starých osob převyšuje počet dětí a je známkou vymírání populace.

Přírůstek obyvatel

Tabulka č. 2.3: Pohyb obyvatel Ostravy v letech 1971 – 2009 podle základních demografických ukazatelů

Rok	Narození	Zemřelí	Přistěh ovalí	Vystěh ovalí	Přírůstek přirozený	Přírůstek migrační	Přírůstek celkový	Stav 31.12.
1971-1980	52468	33042	56040	46574	19426	9466	28892*	326929
1981-1990	43288	37458	47330	44012	9148	3318	9148	331466
1991-2000	32827	35151	33235	38120	-2324	-4885	-7209	320041
2001-2009	28450	30168	35055	44031	-1718	-8976	-10694	306006

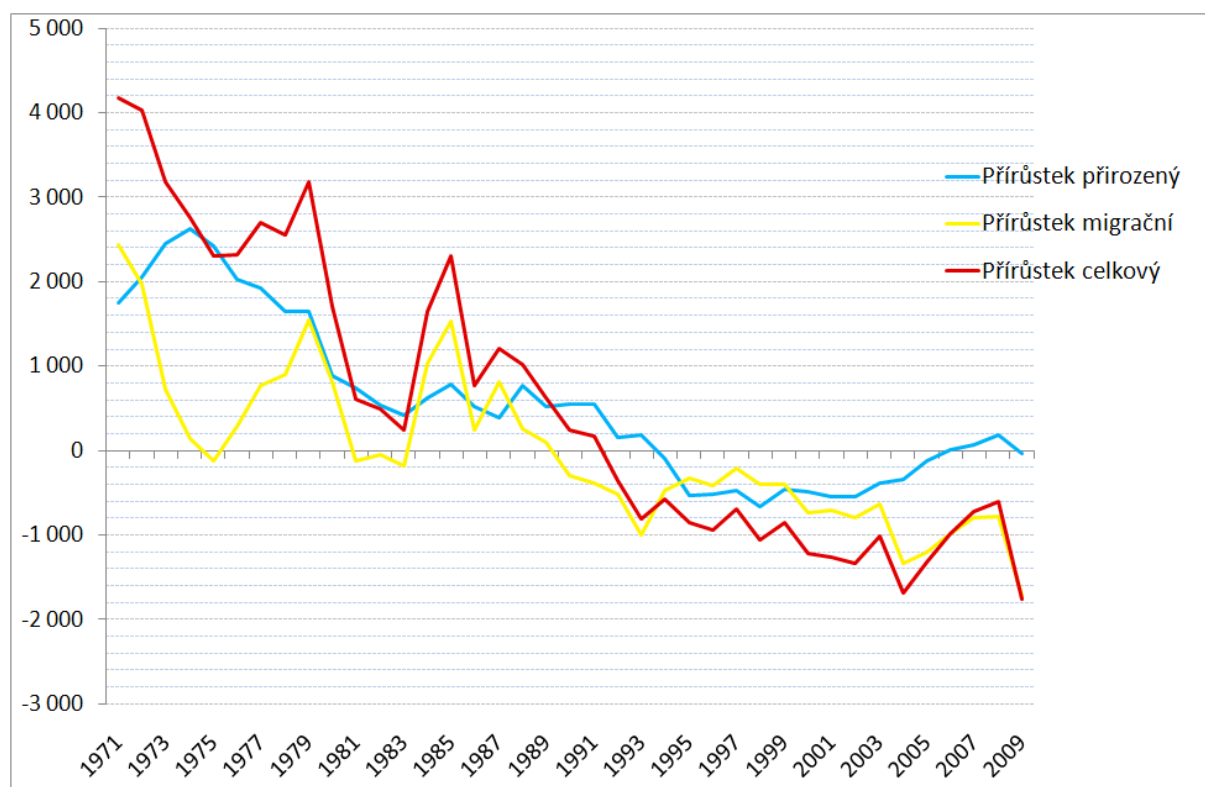
Zdroj: ČSÚ, krajská reprezentace Ostrava, vlastní zpracování dat

* Přírůstek obyvatel vzniklý územní změnou v letech 1971-1980 je 18828 obyvatel.

V tabulce č. 2.3 jsou zachyceny údaje vypovídající o pohybu obyvatel Ostravy v desetiletých rozmezích. Nejvíce narozených bylo v letech 1971 – 1980, od té doby se jejich počet v každém dalším období snižoval. Nejvyšší počet zemřelých byl v letech 1981 – 1990 (37 458) a nejnižší v letech 2000 – 2009.

Největší počet přistěhovalých bylo zaznamenáno v letech 1971 – 1980, pak se počet snižoval v každém dalším desetiletém období, zvrat nastal po roce 2000, kdy v letech 2001 – 2009 došlo k jeho nárůstu. Vystěhovalých obyvatel bylo napočítáno nejvíce v letech 1971 – 1980, a to 46 574 obyvatel. V obdobích 1981 – 1990 a 2001 – 2009 byl jejich počet skoro shodný (lehce převyšoval 44 000 obyvatel), v období 1991 – 2000 byl počet vystěhovalých nejnižší (38 120 osob).

Graf č. 2.4: Vývoj přírůstku obyvatel Ostravy v letech 1971 - 2009

Zdroj: ČSÚ, krajská reprezentace Ostrava

V grafu č. 2.4 je vidět vývoj celkového přírůstku obyvatel Ostravy, který dosáhl maxima v roce 1971, a pak měl po celou dobu klesající tendenci, stále však dosahoval kladných hodnot. Od roku 1990 se růst Ostravy téměř zastavil. Od poloviny devadesátých let (od roku 1994) se hodnota přirozeného přírůstku stala negativní (poprvé od roku 1970) a společně s negativním migračním saldem, které dosahovalo záporných hodnot od roku 1990 (záporné bylo i v letech 1975, 1981 – 1983) odrážely realitu Ostravy, a to úbytek jejích obyvatel. „Zmíněný stav pociťovalo město dříve jen v mimořádných situacích hospodářských krizí nebo též za války a vyrovnávalo se s ním obvykle delší dobu.“ (Prokop, 2003)

Celkový přírůstek se držel v negativních hodnotách od roku 1992, svého záporného maxima dosáhl v roce 2009 (- 1761).

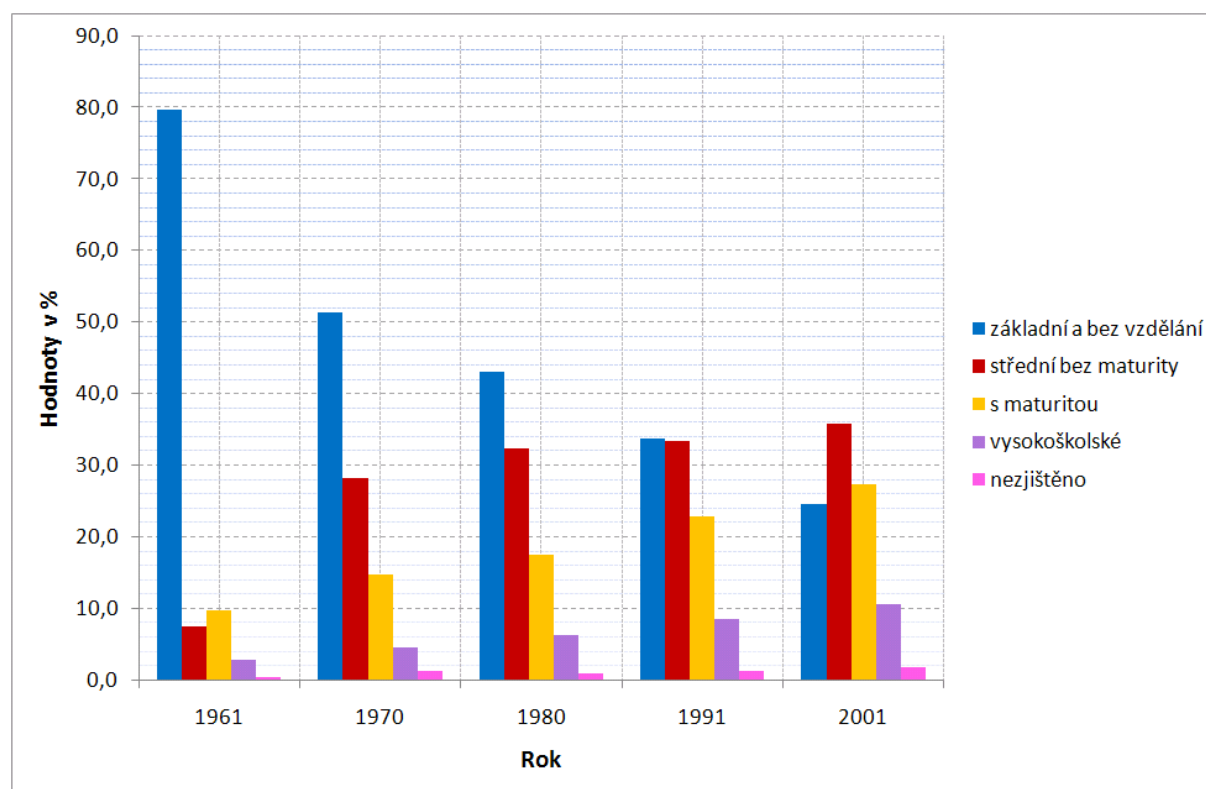

Přirozený přírůstek se držel až do roku 2006 v záporných číslech. Nejnižší hodnoty dosáhl v roce 1998 (- 662). V rozmezí let 2006 – 2008 byla jeho hodnota kladná, nejvyšší v roce 2008 (182), v roce 2009 byl však opět negativní. Migrační přírůstek je od roku 1990 negativní, svého maxima dosáhl v roce 2009 (- 1723).

Pasivní migrační saldo odráží prohlubující se sídelní stagnaci a zvyrazňuje ztrátu atraktivity Ostravy v porovnání s dřívější dobou, kdy byl její růst obrovský. Od roku 1991 ztrácí město v průměru ročně okolo jednoho tisíce obyvatel.

Počet vysokoškoláků

Graf č. 2.5: Obyvatelé Ostravy podle vzdělání v letech 1961 - 2001

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1961 – 2001

V roce 1961 byli obyvatelé se základním vzděláním či bez vzdělání zastoupeni nejvíce, dosahovali 79,6 %. S dalšími SLDB v desetiletých rozmezích se jejich počet snižoval, až v roce 2001 jejich procento bylo 24,5. Obyvatel se středním vzděláním bez maturity bylo v roce 1961 jen 7,4 %, jejich počet se však pravidelně zvyšoval, v roce 2001 jich bylo již 35,9 %. Obyvatel s maturitou bylo v roce 1961 o 2,4 % více než se středním vzděláním bez maturity. V roce 2001 jejich procento dospělo k hodnotě 27,4 %.

Obyvatel s vysokoškolským vzděláním je nejméně ve všech zkoumaných obdobích, v roce 1961 mělo vysokoškolské vzdělání 2,8 % obyvatel a svou stoupající tendencí jejich procento vzrostlo až na 10,5 % v roce 2001.

Národnostní skladba

Tabulka č. 2.4: Národnostní složení obyvatel Ostravy v letech 1961 - 2001

	Národnost	Rok				
		1961	1970	1980	1991	2001
Absolutně	česká	216889	255026	295821	266611	283955
	slovenská	12713	18000	20537	17508	11016
	moravská				29271	7278
	polská	883	816	1102	1120	950
	slezská				3499	915
	maďarská	681	974	1085	1035	
	německá	667	580	468	571	574
	romská				1593	658
	ukrajinská	392	212	255	186	276
	vietnamská					776
	ruská		185	190		236
	ostatní	1774	2285	1479	5977	2944
	nezjištěna	223	578	1136		7166
%	česká	92,60	91,52	91,85	81,44	89,65
	slovenská	5,43	6,46	6,38	5,35	3,48
	moravská				8,94	2,30
	polská	0,38	0,29	0,34	0,34	0,30
	slezská				1,07	0,29
	maďarská	0,29	0,35	0,34	0,32	0,00
	německá	0,28	0,21	0,15	0,17	0,18
	romská				0,49	0,21
	ukrajinská	0,17	0,08	0,08	0,06	0,09
	vietnamská					0,24
	ruská		0,07	0,06		0,07
	ostatní	0,76	0,82	0,46	1,83	0,93
	nezjištěna	0,10	0,21	0,35		2,26

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1961 – 2001

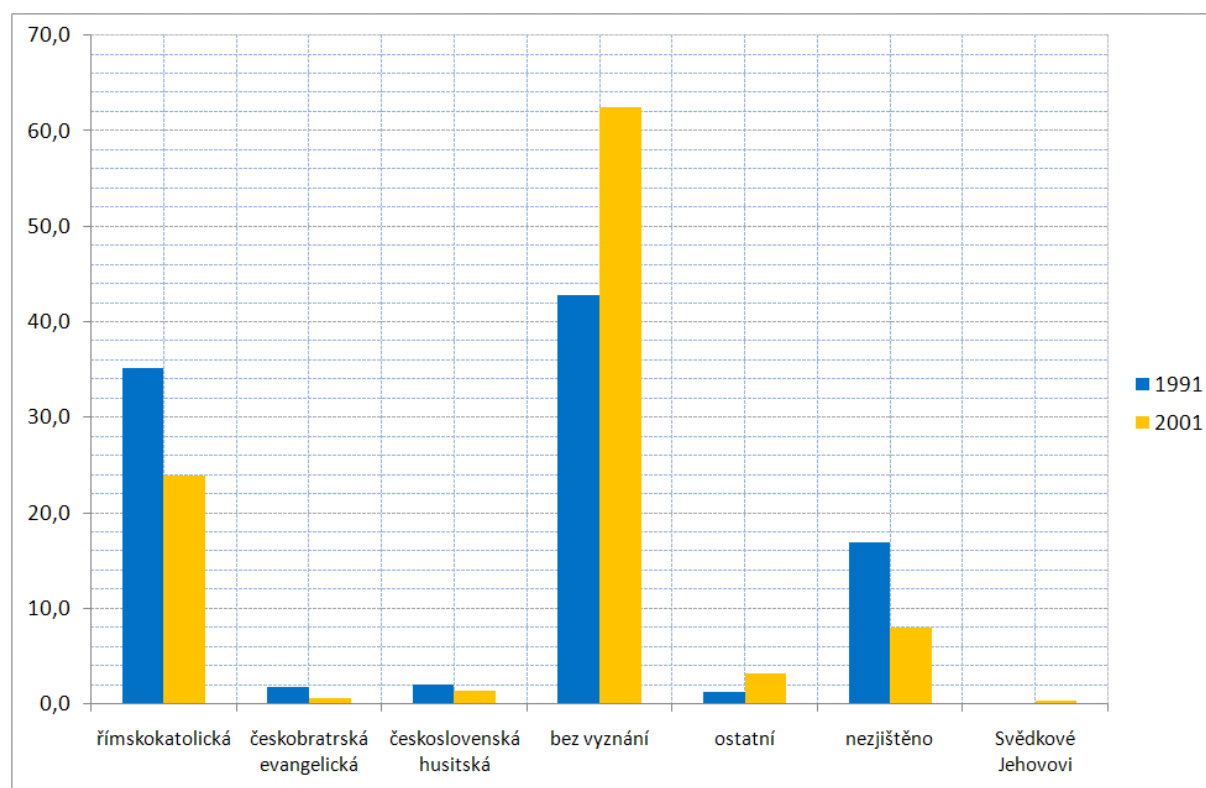
Největší zastoupení v Ostravě měla ve všech sledovaných obdobích národnost česká. Kromě roku 1991 se pohybovalo její procentuální zastoupení okolo 90 %, spíše však nad touto hranicí. V roce 1991 dosáhla pouze 81,4 %, což však bylo ovlivněno hodnotou moravské národnosti, která byla 8,9 %, zatímco v předchozích letech byla nulová. Bylo to způsobeno tím, že po sametové revoluci se mnoho Čechů nahlásilo jako Moravané, ale v dalším SLDB se přihlásili opět jako Češi.

V roce 2001 byla moravská národnost pouze u 2,3 % obyvatel. Druhá nejčetnější národnost je slovenská, která se v letech 1961 – 1991 pohybovala v rozmezí 5,3 – 6,4 %. V roce 1991 byl zaznamenán pokles na 3,5 %.

Dále v Ostravě ve všech zkoumaných obdobích byly zastoupeny národnosti polská, maďarská, německá, ukrajinská. Dalšími národnostmi, které se v Ostravě vyskytovaly a byly samostatně kategorizovány, byla ruská, slezská a romská.

Skladba podle vyznání

Graf č. 2.6: Náboženské vyznání obyvatel Ostravy v letech 1991 a 2001

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1991, 2001

Údaje o náboženském vyznání obyvatel jsou k dispozici pouze za roky 1991 a 2001, jelikož z důvodu ideologie socialismu nebylo náboženské vyznání v letech 1961 – 1980 předmětem zájmu uskutečněných SLDB.

Největší zastoupení na území Ostravy má církev římskokatolická, v roce 1991 se k ní hlásilo 35,2 % obyvatel, v roce 2001 to bylo o 23,9 % méně. Nejvýraznější je však skupina obyvatel bez vyznání, ke které v roce 1991 patřilo 42,8 % a v roce 2001 62,5 % obyvatel. Českobratrská evangelická a československá husitská měly v roce 1991 okolo 2% obyvatel, v roce 2001 to bylo již o polovinu méně. Vývoj ve zkoumaném období ukazuje, že dochází k

poklesu počtu věřících u největších církví (katolická, československá husitská, evangelická) a dvouapůlnásobně vzrostl počet věřících hlásících se k ostatním církvím.

Náboženské vyznání adventistů sedmého dne, řeckokatolické, pravoslavné dosáhlo v samostatných kategoriích malého počtu občanů, z toho důvodu jsem je přiřadila do kategorie ostatní. Samostatně jsem ponechala Svědky Jehovovi, jelikož jejich počet narůstá natolik, že jim v roce 2001 byla vytvořena vlastní kategorie. Přihlásilo se k nim 0,4 % obyvatel.

Zaměstnanost podle odvětví

Vývoj Ostravy jako zástupce typického průmyslového města se v období od druhé světové války do současnosti odráží i při zpracování zaměstnanosti jejích ekonomicky aktivních obyvatel v jednotlivých odvětvích národního hospodářství.

Tabulka č.2.5: Zaměstnanost ekonomicky aktivních v Ostravě podle odvětví v letech 1961 – 2001 v %

Odvětví národního hospodářství	1961	1970	1980	1991	2001
zemědělství a lesnictví	1,2	1,0	1,3	1,8	0,6
průmysl	59,9	53,4	49,7	43,7	26,8
stavebnictví	9,0	7,7	10,0	8,2	8,3
doprava a spoje	5,7	8,0	7,0	7,7	7,2
obchod a veřejné stravování	8,3	9,7	9,6	9,5	**16,5
ostatní odvětví	15,9	20,2	6,8	9,9	8,8
služby			15,6	19,2	*31,7
celkem v %	100	100,0	100,0	100,0	100,0
počet ekonomicky aktivních celkem	106892	136662	164378	172268	160210

Zdroj: ČSÚ, krajská reprezentace Ostrava, SLDB 1961 - 2001

*služby - hodnota je součtem odvětví peněžnictví a pojišťovnictví, činnosti v oblasti nemovitostí, služeb pro podniky, výzkum, dále pak veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení, školství, zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti a ostatní veřejné a osobní služby

**obchod a veřejné stravování – hodnoty je dosaženo součtem odvětví obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží s pohostinstvím a ubytováním

Z tabulky č. 2.5 vyplývá, že nejvíce zaměstnanců, v letech 1961 a 1970 to byla nadpoloviční většina, pracovalo v těžkém průmyslu, ke kterému se řadí i těžba a zpracování

uhlí. V roce 1980 to bylo 49,7 % zaměstnanců a od té doby začala zaměstnanost v průmyslu mírně klesat, stále si však držela prvenství ve srovnání s dalšími odvětvími.

Během převratu v roce 1989 pracovalo v průmyslu paliv 22,64 % zaměstnanců, v hutnictví železa 31,32 % zaměstnanců a ve strojírenství 28,69 % zaměstnanců. Celkem v těchto odvětvích těžkého průmyslu pracovalo 82,65 % všech zaměstnaných v průmyslu v Ostravě. Výraznější zastoupení měl již jen průmysl energetiky (5,40 %) a chemický průmysl (3,46 %). (Prokop, 2003, str. 292)

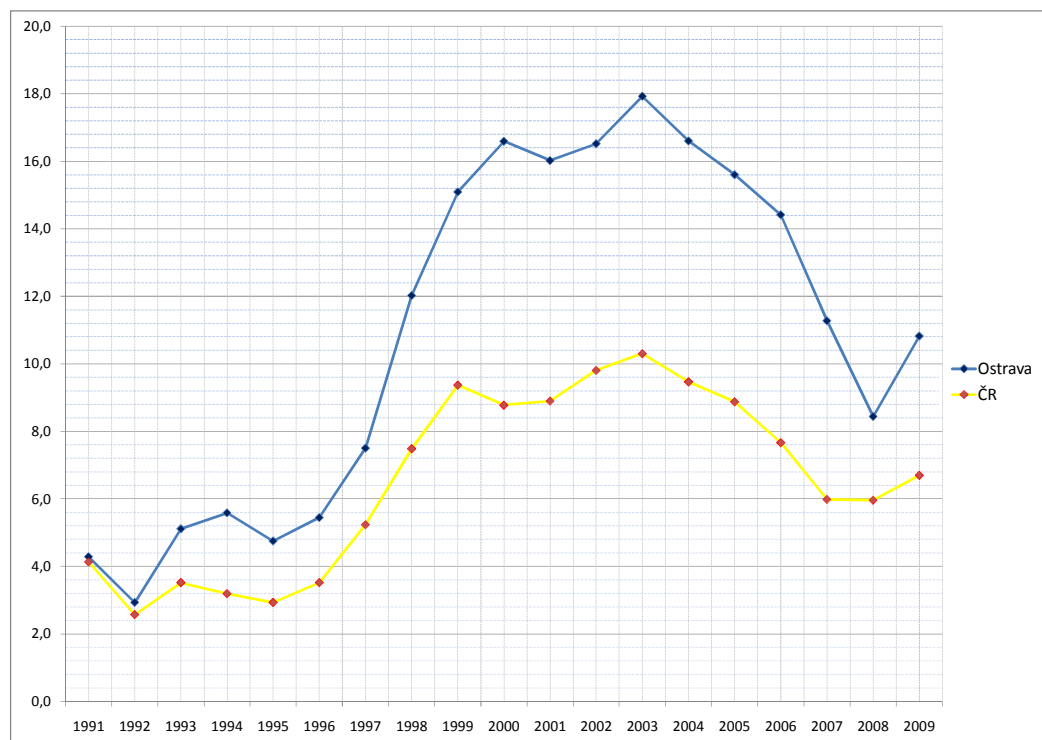
Od roku 1994 přestala být Ostrava hornickým městem, jelikož zde skončila uhelná těžba. Po zániku hornictví v průmyslové skladbě Ostravy vedl zpracovatelský průmysl (92 %) nad těžebním průmyslem (8 % - dobývání stavebních surovin a jejich úprava). (Prokop, 2003)

Ve Vítkovických železárnách se zastavil provoz vysokých pecí a proběhla zde restrukturalizace. Z přibližně 36 tisíc zaměstnanců zde v roce 2000 zůstala jedna třetina. V současné době se jejich počet pohybuje okolo 7 tisíc. Nová huť snížila do roku 2000 svůj stav z 25 tisíc pracovníků na polovinu, nyní zaměstnává přibližně 6000 pracovníků. Restrukturalizace proběhla i ve stavebnictví, kde zanikly velké stavební a projekční organizace (OKD, Bytostav a další), které byly nahrazeny podnikatelskými subjekty.

Kromě průmyslového sektoru se změna nejvíce dotkla sektoru obslužné a administrativní sféry, kde došlo k obrovskému růstu nevýrobních činností, což se odrazilo v údajích z roku 2001, kdy zaměstnanost v průmyslu dosáhla výše 26,8 % a byla předstižena zaměstnaností ve službách, která dosáhla 31,7 %. Tohoto čísla jsem dosáhla součtem odvětví v SLDB 2001 peněžnictví a pojišťovnictví, činnosti v oblasti nemovitostí, služeb pro podniky, výzkum, dále pak veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení, školství, zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti a ostatní veřejné a osobní služby, do kterých bylo odvětví služeb v tomto roce rozděleno.

Nezaměstnanost

Graf č. 2.7: Míra registrované nezaměstnanosti v Ostravě a ČR v letech 1991 – 2009 (k 31.12.)

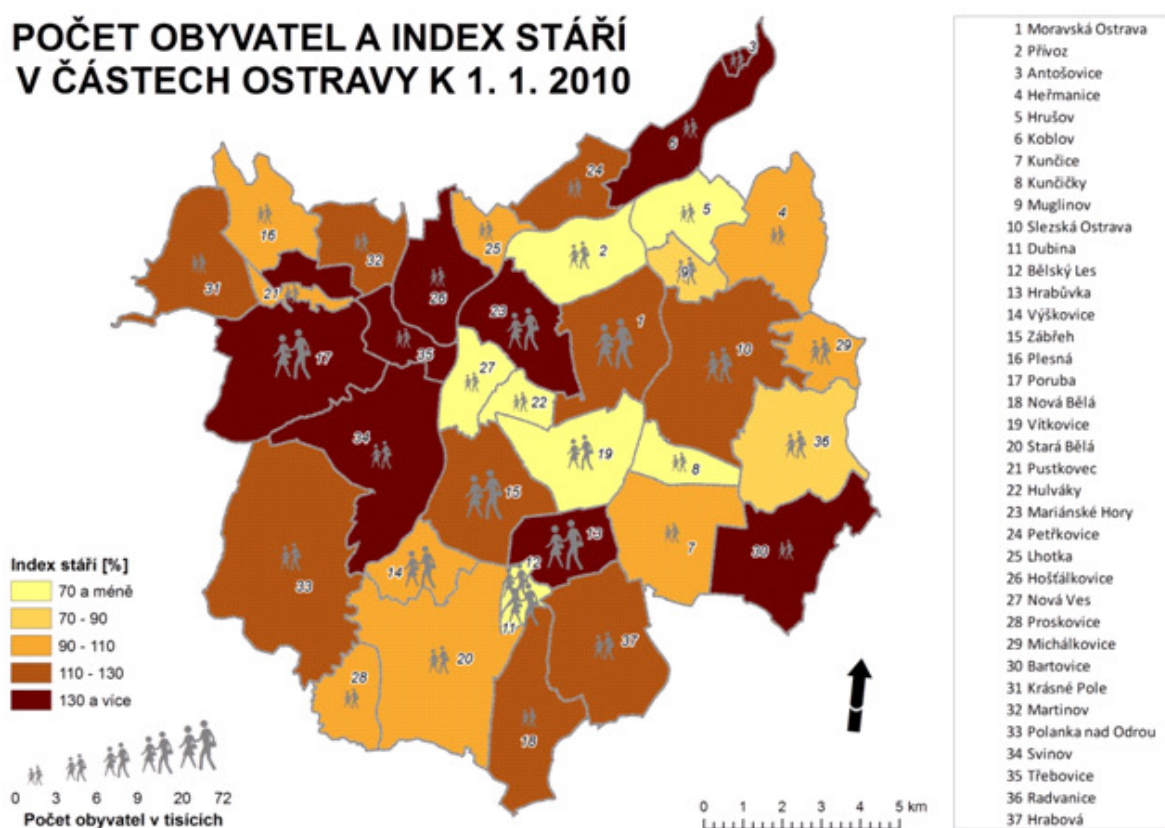
Zdroj: ČSÚ, míra registrované nezaměstnanosti

V letech 1991 – 1992 udržoval vývoj nezaměstnanosti v Ostravě trend s vývojem v ČR. V roce 1993 došlo ke vzestupu nezaměstnanosti v Ostravě o 1,6 % oproti celorepublikovému průměru a přibližně 2% rozdíl se držel až do roku 1998, kdy rozdíl stoupl na 4,5 %. Vzestupný trend nezaměstnanosti v Ostravě se zastavil až na 16,6 % v roce 2000, kdy tato hodnota byla o 7,8 % vyšší než celorepublikový průměr. Sedmiprocentní rozdíl se držel v průběhu následujících let až do roku 2003, kde dosáhla průměrná míra nezaměstnanosti v Ostravě maximální výše, a to 17,9 %, stejně jako celorepubliková výše, která byla 10,3 %. Poté začala míra nezaměstnanosti v Ostravě i v ČR klesat, skoro 7% rozdíl však přetrvával až do roku 2007, kdy se snížil na 5,3 %, v roce 2008 pak dosáhl svého minima (2,4 %), když nezaměstnanost v Ostravě klesla po deseti letech pod 10 %. V roce 2009 byl zaznamenán vzestup nezaměstnanosti v Ostravě a hodnota převyšovala o 4,1 % celorepublikový průměr.

Současné socioekonomické procesy v Ostravě

Jedním z budoucích klíčových problémů Ostravy bude stárnutí obyvatelstva, které má nerovnoměrný charakter. (viz obrázek č. 2.1) Dochází k poklesu obyvatelstva způsobeného především migrací. V roce 2009 bylo záporné migrační saldo tvořeno 1723 obyvatel. Lidé odcházející z Ostravy zůstávají z 65 % v Moravskoslezském kraji. Nejčastějšími migračními cíli v roce 2006 bylo zázemí Ostravy, tj. v rámci obce s rozšířenou působností (ORP). Dalším migračním cílem je ORP Frýdek-Místek, Hlučín a Havířov. Migrace má selektivní charakter, odchází lidé ve věku 31-45 let s dětmi do 15 let. Čím vyšší vzdělání obyvatelé dosáhli, tím více roste jejich tendence k odchodu z Ostravy. Tímto Ostrava ztrácí nejproduktivnější obyvatelstvo s nejvyššími příjmy a části Ostravy se sociálně homogenizují. Ostrava se stává místem především pro práci, jedna třetina ze všech pracovních míst je v Ostravě a tento podíl stále roste.

Obrázek č. 2.1: Počet obyvatel a index stáří v částech Ostravy

Zdroj: Hruška-Tvrdý, 2010-07-07

3 Proměny mikrolokalit

3.1 Výběr mikrolokalit a metodika jejich porovnání

V rámci své diplomové práce jsem se rozhodla pro výběr tří mikrolokalit města Ostravy, u kterých budu zkoumat jejich vývoj v čase a zároveň se pokusím zachytit jejich vliv na celkový ráz města Ostravy. Tyto lokality se liší dobou svého vzniku, ale důvod k jejich výstavbě byl stejný, a to zajištění ubytování lidí, kteří přicházeli do Ostravy za prací. Nejstarší mikrolokalitou je Jubilejní kolonie, která byla vystavěna ve třicátých letech minulého století a v současné době je součástí městské části Ostrava – Jih. Další mikrolokalitou je Poruba – Sorela, kterou jsem vytvořila spojením dvou urbanistických obvodů Budovatelská a První obvod. Tato lokalita byla vystavěna ve stylu socialistického realismu (Sorela), na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století na území obce Poruba, jež byla v roce 1957 připojena k Ostravě jako městská část Poruba. Třetí mikrolokalitou je Dubina, panelové sídliště vystavěné v devadesátých letech minulého století, které spadá do městské části Ostrava – Jih. Mikrolokalita je složena ze tří urbanistických obvodů, a to Jaromíra Matušky, Václava Jiříkovského a Jana Buchvaldka.

V další části mé práce budu jednotlivé lokality porovnávat pomocí dat, která pochází ze SLDB 1970 až 2001 a jsou zpracována až na úroveň urbanistických obvodů, dále pak pomocí údajů získaných kvalitativním výzkumem provedeným ve všech mikrolokalitách formou polostrukturovaného rozhovoru s obyvateli dané lokality a použiji i data získaná metodou mystery shopping, kdy jsem se vydávala za potenciálního klienta několika realitních kanceláří, který má zájem o koupi bytu ve zvolených lokalitách.

3.2 Mikrolokality

3.2.1 Hrabůvka – Jubilejní kolonie

První písemná zpráva o Hrabůvce pochází z roku 1392. Její obyvatelé se zabývali výlučně zemědělstvím. Výstavba Vítkovických železáren, založení dolů a dalších průmyslových továren v sousedních obcích v 2. polovině 19. a na počátku 20. století ovlivnila život této zemědělské obce. Větší část mužů našla zaměstnání ve Vítkovických železárnách. Do obce přišlo i mnoho přistěhovalců, kteří svým počtem několikrát převýšili starousedlíky.

Z původních 796 obyvatel v roce 1880 vzrostl jejich počet na 3005 v roce 1921. S rychlým demografickým rozvojem probíhal i stavební rozvoj obce a v letech 1921 – 1932 zde byla postavena Jubilejní kolonie o 605 dělnických bytech v jednopatrových domech Vítkovickými železárnami.

Obrázek č. 3.1: Jubilejní kolonie

Zdroj: vlastní foto

Jubilejní kolonie je v současné době chráněna památkovým úřadem a probíhá v ní postupná rekonstrukce domů se státními byty, se kterou je spojena i výměna obyvatel, z důvodu invaze, jelikož byty v rekonstruovaných domech mají vyšší nájmy, původní nájemníci se již většinou nevrací a zůstávají v bytech, které jim byly přiděleny na dobu rekonstrukce v blízkém okolí a do zrekonstruovaných bytů se stěhují lidé s vyšším sociálním statutem, čímž dochází k revitalizaci Jubilejní kolonie. Jubilejní kolonie nepůsobí jednotným dojmem. V domech před rekonstrukcí žije často i sociálně slabší obyvatelstvo, takže jsou zde citelné kontrasty.

Obrázek č. 3.2: Jubilejní kolonie

Zdroj: vlastní foto

Vzhledem ke stáří Jubilejní kolonie (více než 80 let) zde nežijí již první obyvatelé této čtvrti. Obyvatelé se do této lokality často dostávali přidělením bytu od podniku, nejčastěji Vitkovickými železárnami. Tato lokalita má charakter klidného bydlení s dostatkem zeleně, často je vyhledávána z důvodu nízké cihlové zástavby.

3.2.2 Poruba – Sorela

Nejstarší dochovaná zpráva o Porubě je z roku 1393. Obyvatelstvo Poruby se živilo výhradně zemědělstvím. Průmyslový rozmach Moravské Ostravy a jejích okolních obcí na přelomu 19. a 20. století nijak neovlivnil život ve zdejší obci, která si i nadále udržela zemědělský ráz, i když někteří obyvatelé pracovali v ostravských průmyslových závodech. Imigrační vlna přistěhovalců však částečně postihla i Porubu, i když méně než obce ostravské průmyslové aglomerace. Od roku 1880 do roku 1921 vzrostl počet obyvatel skoro dvojnásobně a rostla i výstavba v obci.

Po Mnichovském diktátu byla Poruba připojena k Německu jako součást Sudetské župy. Po válce, v roce 1948 započala výstavba hornického sídliště OKD a v roce 1955 bylo dokončeno 1104 bytových jednotek. Významným mezníkem v dějinách obce je rok 1951, kdy padlo rozhodnutí o výstavbě sídliště města pro více než 150 tisíc obyvatel v Porubě pro její výhodnou polohu blízko průmyslového centra Ostravy. Stavba započala v roce 1952 a již v roce 1957 bydlelo v obci Poruba 24 831 obyvatel (v roce 1947 to bylo 1495 osob). V roce

1957 byly k Porubě připojeny obce Třebovice a Pustkovec a současně se tento nový správní obvod sloučil s městem Ostrava. V roce 1960 správní obvod Poruba byl rozšířen o obce Martinov a Svinov.

Na sídlišti stavěném ve stylu Sorela byly prvními domy tzv. „dvouletky“, domy bez jakéhokoli urabanistického stylu. Pak pod vedením architekta Ing. Vladimíra Meduny začalo na projektování Nové Poruby pracovat více než 400 talentovaných architektů a v rámci této lokality můžeme nalézt prvky mnoha stylů a slohů. Nová Poruba měla vybudováno i dostatečné zázemí (mateřské a základní školy, velký počet obchodů). Její honosný styl odpovídá záměrům z doby jejího plánování, ve které se uvažovalo o zbourání původního poddolovaného centra Ostravy a jeho přestěhování do Nové Poruby, do míst dnešní Hlavní třídy (bývalá Leninova třída). V současné době je tato oblast jednou z nejvyhledávanějších lokalit k bydlení v Ostravě, jelikož domy jsou stále zachovalé a množství zeleně v okolí společně s nejčistším ovzduším v Ostravě vytváří příjemné prostředí pro život.

Obrázek č. 3.3 a 3.4: Poruba Sorela

Zdroj: vlastní foto

3.2.3 Dubina

Dubina je místní částí ostravského městského obvodu Ostrava-Jih, na které stojí sídliště s panelovou zástavbou nesoucí stejné jméno. Místní část se rozkládá na části katastrálního území Dubina u Ostravy. Dubina vznikla 1. ledna 1984 jako nová část

tehdejšího městského obvodu Ostrava 3. Její území bylo vyčleněno z katastrů Staré Bělé, Nové Bělé, Hrabové a Hrabůvky.

Výstavba sídliště Dubina začala v roce 1984 a byla ukončena až koncem devadesátých let minulého století, sídliště patří k posledním budovaným na území města Ostravy. Sídliště je tvořeno pouze panelovou zástavbou a je pro ně typická nahuštěná zástavba a nedostatek zeleně. O zlepšení kvality bydlení v této oblasti se snaží Městský úřad Ostrava-Jih, který se snaží odstranit důvody nejčastějších připomínek občanů odhalených sociologickým průzkumem, jež ukázal, že spokojenost obyvatel se sídlištěm a zejména se stavem životního prostředí v lokalitě byla v době průzkumu nízká. Obyvatelé požadovali zkvalitnění veřejné zeleně, vytvoření zázemí pro sportovně rekreační aktivity, zvýšení bezpečnosti automobilové dopravy a možností parkování.

V návaznosti na výsledky sociologického průzkumu byl v letech 1998 -2005 postupně realizován dlouhodobý investiční záměr s názvem „Estetizace a humanizace sídliště Dubina“, který měl zlepšit situaci ve všech výše uvedených bodech.

Obrázek č. 3.5 a 3.6: Dubina

Zdroj: vlastní foto

3.3 Analýza vývoje mikrolokalit

Počet obyvatel

Tabulka č. 3.1: Vývoj počtu obyvatel v lokalitách v letech 1970 - 2001

Mikrolokalita	Počet trvale bydlících obyvatel				Přírůstek počtu obyvatel v %		Rozloha v km ² (2001)
	1970	1980	1991	2001	1970-2001	1991-2001	
Dubina			15843	17623		11,2	0,91
Jubilejní kolonie	3613	3150	2786	3007	-16,8	7,9	0,28
Poruba Sorela	8241	7072	6185	6017	-17,0	-2,8	0,36

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1970 - 2001

Nejmenší z vybraných mikrolokalit je Jubilejní kolonie s rozlohou 0,28 km², naopak největší je Dubina, jejíž rozloha je 0,91 km².

Počet obyvatel v lokalitách Jubilejní kolonie a Poruba Sorela od roku 1970 klesal, Jubilejní kolonie dosáhla minima v roce 1991 (2786 obyvatel). Na Dubině se počet obyvatel zvyšoval, bylo to dáno i tím, že její dostavba trvala až do konce devadesátých let minulého století.

Hustota osídlení byla v roce 2001 nejvyšší na Dubině, kde dosahovala 1936 obyvatel na 100 m², v oblasti Sorely to bylo 1671 obyvatel na 100 m² a nejnižší hustotu měla Jubilejní kolonie, a to 1074 obyvatel na 100 m². Tato čísla vyplývají z typu zástavby, kdy Jubilejní kolonie je tvořena převážně jednopatrovými domy, zatímco pro zástavbu lokality Sorela jsou charakteristické vícepatrové domy a sídliště Dubina se skládá z vysokých paneláků.

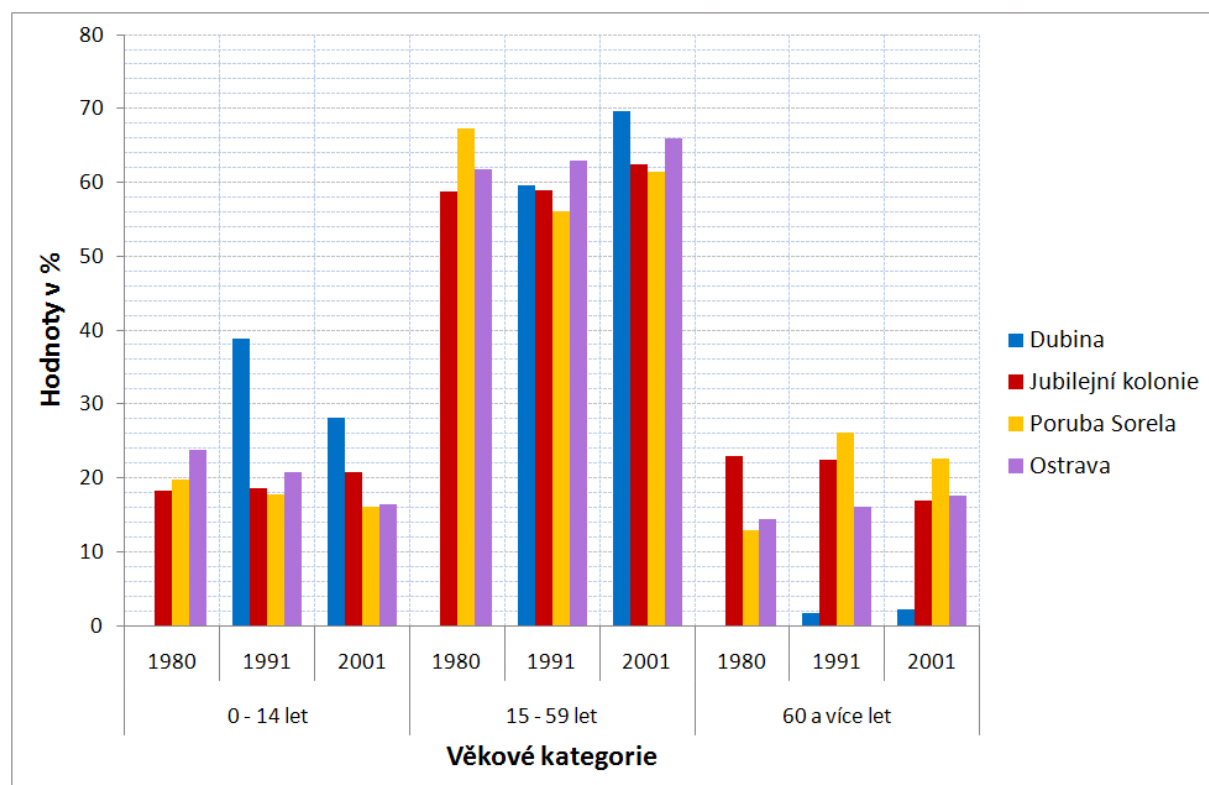
Věková struktura obyvatel mikrolokalit

Tabulka č. 3.2: Podíl trvale bydlících obyvatel podle věkových kategorií v letech 1980 – 2001 (v %)

Oblasti	Věkové kategorie								
	0 - 14 let			15 - 59 let			60 a více let		
	1980	1991	2001	1980	1991	2001	1980	1991	2001
Dubina		38,8	28,2		59,6	69,6		1,6	2,2
Jubilejní kolonie	18,3	18,6	20,7	58,8	58,9	62,4	22,9	22,5	16,9
Poruba Sorela	19,8	17,8	16,1	67,3	56,1	61,4	12,9	26,2	22,6
Ostrava	23,8	20,8	16,4	61,8	63,0	66,0	14,4	16,1	17,6

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1980 - 2001

Graf č. 3.1: Podíl trvale bydlících obyvatel podle věkových kategorií v letech 1980 – 2001 (v %)

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1980 - 2001

Vývoj mikrolokalit Jubilejní kolonie a Poruba Sorela z hlediska věkových kategorií je značně podobný, shoduje se i procentuální zastoupení obyvatel v jednotlivých věkových kategoriích. V letech 1980 a 1991 je zde velmi podobné zastoupení dětí, odlišný je pouze rok 2001, kdy v oblasti Jubilejní kolonie je o 4,6 % dětí více než v lokalitě Sorela z celkového počtu žijících osob v jednotlivých oblastech. U věkové kategorie 15 – 59 let je v roce 1980

počet obyvatel v tomto věkovém rozmezí o 10 % vyšší v Sorele než v Jubilejní kolonii. Tato situace byla ovlivněna i dobou vzniku těchto dvou lokalit, kdy byty v Sorele byly přidělovány v padesátých letech převážně mladým lidem ve věku 20 až 30 let přicházejícím do Ostravy za prací, takže v roce 1980 byla většina stále ještě v produktivním věku, což můžeme vidět i na věkové kategorii 60 a více let v grafu č. 3.1. „Už Nováková-Hřibová (1971) stanovuje jako migračně nejaktivnější skupinu obyvatel tu ve věku 20-29 let, která v letech 1963 a 1964 tvořila v moravských krajích v průměru polovinu všech imigrantů produkční vrstvy.“ (Ivan, Hruška-Tvrď, 2009, str. 77)

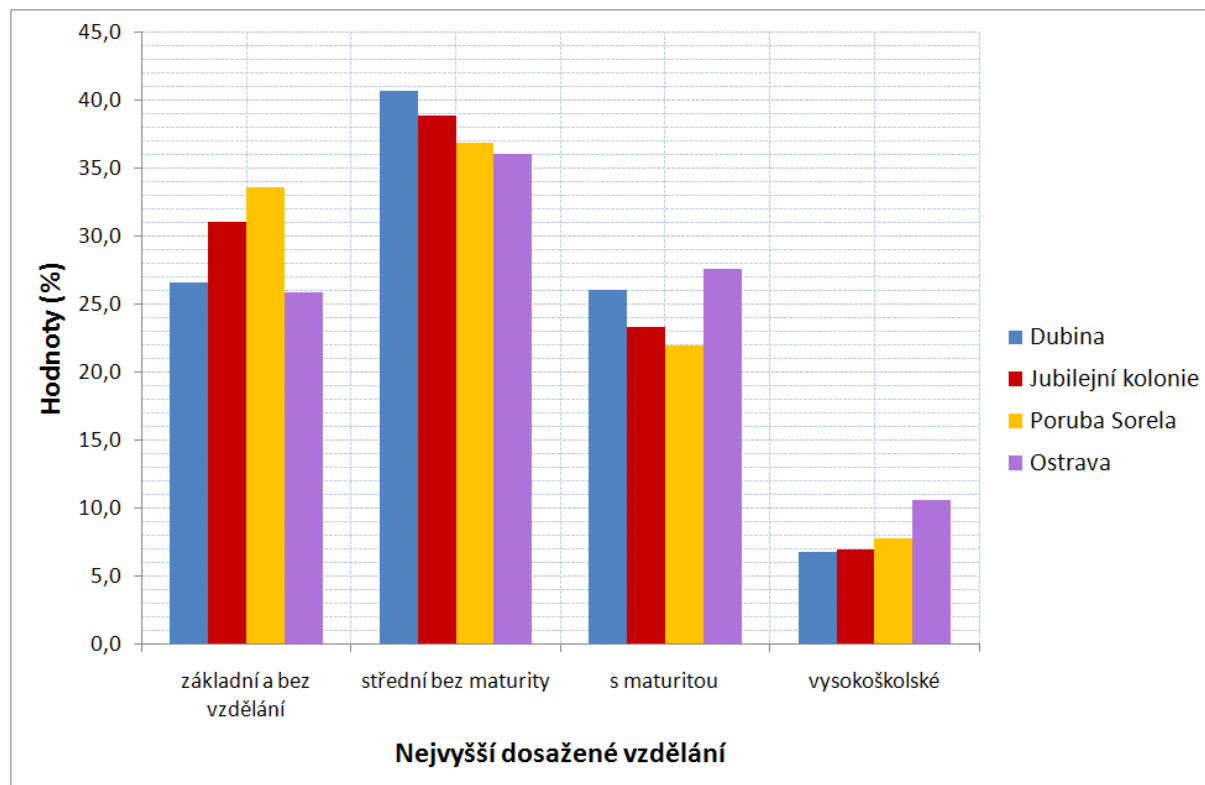
V letech 1991 a 2001 je již procentuální zastoupení obyvatel rozdílné minimálně. U věkové kategorie 60 a více let je v roce 1980 situace opačná oproti kategorii obyvatel v produktivním věku tzn., že v Jubilejní kolonii je v důchodovém věku o 10 % obyvatel více než v oblasti Sorela. V roce 1991 byl rozdíl pouze 3,7 % a v roce 2001 došlo ke zvratu, kdy oblast Jubilejní kolonie měla o 5,7 % méně obyvatel v této věkové kategorii než mikrolokalita Sorela.

Mikrolokalita Dubina je odlišná svou skladnou obyvatel podle věku, v roce 1991 převyšuje o 20 % obě předešlé lokality u dětské složky, v roce 2001 je již rozdíl necelých 10 %. Obyvatel ve věkové kategorii je 15 -59 let je v roce 1991 procentuálně stejně ve všech třech mikrolokalitách, v roce 2001 je však výrazně vyšší na Dubině. Obrovský rozdíl je však u věkové kategorie 60 a více let, která byla na Dubině zastoupena zcela minimálně v letech 1991 i 2001.

Při porovnání Ostravy a vybraných lokalit pouze Dubina dosahovala vyššího procenta dětí než Ostrava (rok 1991 i 2001), u obyvatel v produktivním věku se situace v průběhu zkoumaného období střídala v jednotlivých lokalitách, pouze Jubilejní kolonie nepřevýšila procentuální zastoupení této věkové složky v Ostravě ani v jednom ze zkoumaných let. U obyvatel s 60 a více lety byly nad ostravskou hodnotou Jubilejní kolonie v letech 1980 a 1991 a Poruba Sorela v letech 1991 a 2001. Dubina byla po celou dobu hluboce pod procentuálním zastoupením této věkové kategorie v Ostravě.

Obyvatelé podle vzdělání

Graf č. 3.2: Obyvatelé nad 15 let podle stupně dosaženého vzdělání v roce 2001 (v %)

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2001

V roce 2001 procento obyvatel se základním vzděláním převyšovalo ve všech vybraných lokalitách hodnotu v Ostravě, nejvyšší hodnoty dosáhla Sorela (33,5 %). U osob se středním vzděláním bez maturity byla situace obdobná a nejvíce jich bydlí na Dubině. Procentuální zastoupení obyvatel s maturitou je ve všech zkoumaných oblastech nižší než ostravská hodnota, ale Dubina je na tom nejlépe s 26 % zastoupením této vzdělanostní kategorie. U vysokoškolsky vzdělaných osob je situace ve všech zkoumaných lokalitách nejvyrovnanější, hodnota se pohybuje od 6,8 % na Dubině až k 7,7 % v Sorele, k dosažení ostravského průměru však jednotlivým lokalitám chybí od 2,9 % (Sorela) do 3,6 % (Dubina).

Z výše uvedených údajů vyplývá, že vybrané mikrolokality jsou obývány především obyvateli bez vzdělání a se základním vzděláním, a dále pak obyvateli bez maturity, kteří jsou nejvíce zastoupeni na Dubině, kde jsou také nejvíce žijící lidé s úplným středním vzděláním. Vysokoškoláci dávají přednost jiným lokalitám, jejich největší zastoupení ve zkoumaných lokalitách je oblast Poruba Sorela.

Bytová situace a bydlení

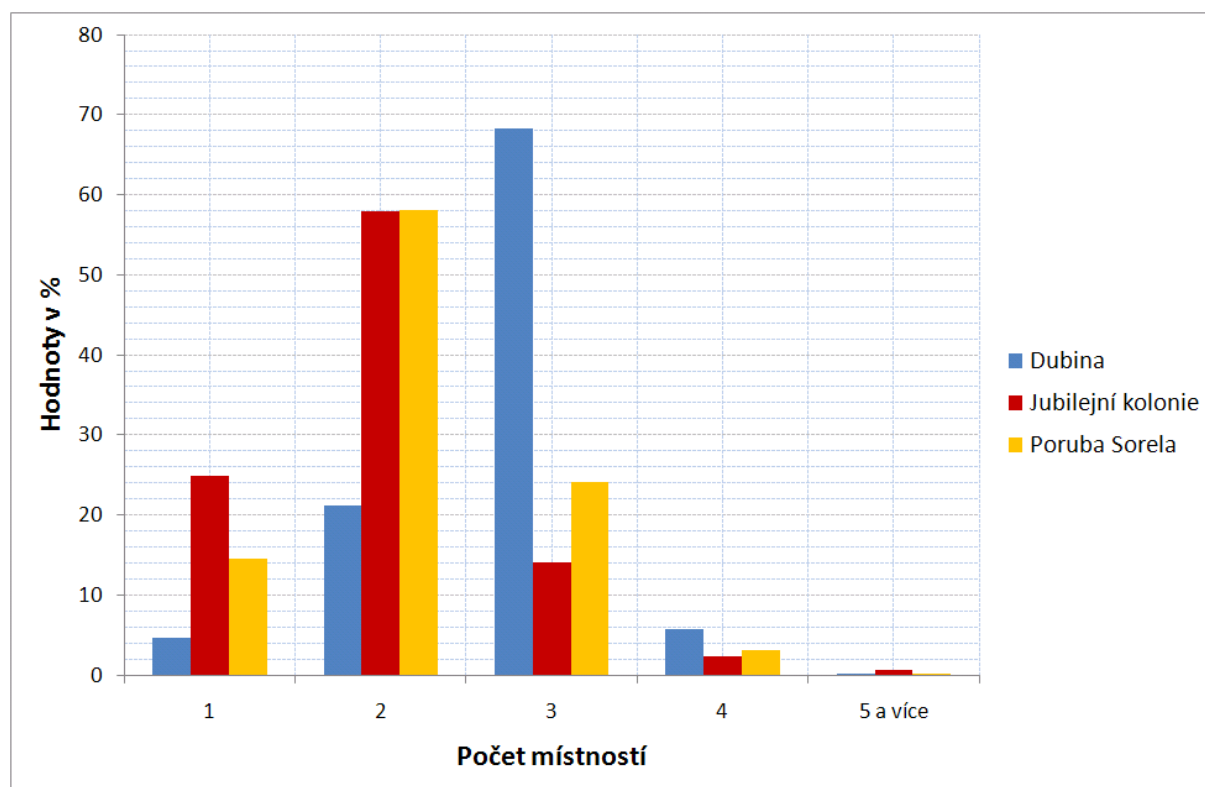
Tabulka č. 3.3: Počet bytů v letech 1970 - 2001

oblast	počet bytů			
	1970	1980	1991	2001
Dubina			4991	5683
Jubilejní kolonie	1 315	1 298	1 227	1 251
Poruba Sorela	2488	2532	2530	2537
Ostrava	103554	116650	125969	128388

Zdroj: ČSÚ, SLDB 1970 - 2001

Od roku 1970 klesal počet bytů v Jubilejní kolonii, kdy tam v roce 2001 bylo o 61 bytů méně než v roce 1970. V oblasti Poruba Sorela docházelo k růstu počtu bytových jednotek, kdy v roce 2001 zde bylo o 49 bytů více. Tento trend odpovídá i růstu počtu bytů za celou Ostravu. Dubinu můžeme hodnotit až od roku 1991 a vzhledem k dokončování výstavby v této oblasti až ke konci 90. let je možno pozorovat nárůst o 692 bytových jednotek.

Graf č. 3.3: Počet trvale obydlených bytů v roce 2001 a jejich rozdělení dle velikosti (v %)

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2001

Nejvyšší počet bytů (celkem 5683) byl v roce 2001 na Dubině, což odpovídá i nejvyššímu počtu obyvatel v této lokalitě. Nejvíce jsou zde zastoupeny byty se třemi místnostmi (68,2 %), dále pak se dvěma místnostmi (21,2 %). V mikrolokalitách Jubilejní kolonie to bylo celkem 1251 bytů a v lokalitě Poruba Sorela bylo napočítáno 2537 bytů, v těchto dvou lokalitách jsou však nejvíce zastoupeny byty dvoupokojové a to v 58 %. Druhou nejčetnější skupinu tvoří v Porubě Sorela byty třípokojové a v Jubilejní kolonii byty s jednou místností. Bytů čtyřpokojových je největší koncentrace na Dubině, ale i tak dosahuje pouze 5,8 % z celkového počtu bytů. Byty pěti a vícepokojové jsou ve zkoumaných oblastech zastoupeny pouze ojediněle.

Důležitá je i velikost bytů, která se však v jednotlivých lokalitách různí. Vlastním průzkumem bylo zjištěno, že nejmenší jsou byty na Dubině, kde dvoupokojový byt má rozlohu 44 – 49 m², zatímco v lokalitě Jubilejní kolonie se jeho rozloha pohybuje od 50 do 60 m², výjimkou nejsou ani metrážně větší byty. Stejná situace je i v oblasti Sorela, kde se byty pohybují v rozmezí 52 - 65 m². U bytů třípokojových je rozloha ve sledovaných lokalitách srovnatelnější a pohybuje se v rozmezí 60 – 75 m². Velikostně se liší i jednopokojové byty,

kdy na Dubině je jejich rozloha okolo 30 – 35 m², v oblasti Jubilejní kolonie 32 – 49 m² a v mikrolokalitě Poruba Sorela v rozmezí 29 – 40 m².

Tabulka č. 3.4: Složení cenzových domácností v r. 2001 (v %)

oblast	domácnosti celkem	úplné rodiny	neúplné rodiny	domácnosti jednotlivců	nerodinné domácnosti
Dubina	6297	57,1	18,1	24,2	0,5
Jubilejní kolonie	1355	43,5	18,4	34,5	3,5
Poruba Sorela	2853	42,4	16,4	37,5	3,7
Ostrava	140848	49,3	14,9	33,9	1,9

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2001

Z důvodu bližší charakteristiky obyvatel žijících ve zvolených lokalitách jsem zařadila i ukazatel složení cenzových domácností, který ukazuje, že nejvyšší procento ve skladbě domácností dosáhly v roce 2001 ve všech třech lokalitách úplné rodiny, nejvíce to bylo na Dubině (57,1 %), což převyšovalo hodnotu Ostravy. V Jubilejní kolonii a na sídlišti v lokalitě Poruba Sorela je jejich procento přibližně stejné (okolo 43 %). Druhé pořadí obsadily domácnosti jednotlivců, jejichž procentuální výskyt byl nejvyšší v mikrolokalitě Poruba Sorela (37,5 %), v Jubilejní kolonii to bylo 34,5 % a na Dubině 24,2 %. Jediná Dubina byla pod hodnotou za celou Ostravu (33,9 %). Procento neúplných rodin ve zkoumaných oblastech se nacházelo v rozmezí 16,4 – 18,4 %, ale ve všech lokalitách převyšovalo hodnotu za Ostravu, která činila 14,9 %.

Trh práce

Tabulka č. 3.5: Počet ekonomicky aktivních a nezaměstnaných a podíl ekonomicky aktivních obyvatel podle odvětví v % v roce 2001

Oblast	Ekonomicky aktivní	Nezaměstnaní		Podíl ekonomicky aktivních obyvatel podle odvětví				
	celkem	celkem	v % EA	zemědělství	průmysl	stavebnictví	služby a administrativa	nezjištěné odvětví
Dubina	9314	1743	18,7	0,4	31,0	8,3	52,4	7,9
Jubilejní kolonie	1462	391	26,7	0,5	30,1	9,8	46,9	12,7
Poruba Sorela	2847	653	22,9	0,5	26,7	8,4	51,5	12,9
Ostrava	160210	27715	17,3	0,6	26,8	8,3	55,5	8,8

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2001

Odvětvová příslušnost ekonomicky aktivních obyvatel podle základních odvětví národního hospodářství byla sčítáním lidu zpracována za úhrn ekonomicky aktivních obyvatel, tedy i za nezaměstnané. Z důvodu možnosti sledovat nezaměstnanost až do úrovně urbanistických obvodů byla použita data ze SLDB 2001.

Na Dubině bylo v roce 2001 napočítáno 9314 ekonomicky aktivních, z toho 18,7 % bylo nezaměstnaných, v Jubilejní kolonii jich bylo 1462, procento nezaměstnaných zde dosáhlo nejvyšší míry ze srovnávaných oblastí (26,7 %) a v oblasti Poruba Sorela jich bylo 2847, z čehož nezaměstnaní tvořili 22,9 %. Ve srovnání s mírou nezaměstnanosti v Ostravě, která dosáhla výše 17,3 % z celkového počtu 160 210 ekonomicky aktivních, byla nezaměstnanost ve všech sledovaných oblastech nad touto úrovní.

Dalším sledovaným ukazatelem je podíl ekonomicky aktivních obyvatel podle odvětví. Nadpoloviční většina ekonomicky aktivních v lokalitách Dubina a Poruba Sorela pracovala ve službách a administrativě. I v Jubilejní kolonii v tomto odvětví pracovalo nejvyšší procento ekonomicky aktivních (46,9 %). Druhým nejčastějším odvětvím byl průmysl, který byl nejvíce zastoupen u ekonomicky aktivních na Dubině (31 %), v Jubilejní kolonii dosáhl 30,1 % a v oblasti Sorela to bylo 26,7 %, těsně pod hodnotou dosaženou městem Ostrava (26,8 %). Ve stavebnictví a nezjištěných odvětvích Dubina odrážela stav města Ostravy dosažením skoro stejných hodnot, naopak v Jubilejní kolonii a v mikrolokalitě Poruba Sorela dosáhlo nezjištěné odvětví i stavebnictví vyšší procento.

Procentuální zastoupení nezaměstnaných bylo v roce 2001 nejvyšší v oblasti Jubilejní kolonie, a to 26,7 %. Nejnižší bylo z vybraných lokalit na Dubině (18,7 %), tato hodnota byla však stále vyšší než celoostravský průměr, který činil 17,3 %.

Ukazatel složení obyvatelstva podle národnostní nebyl za mikrolokality zpracován, jelikož odpovídá národnostnímu složení obyvatelstva v Ostravě.

3.3.1 Souhrn analýzy

Po druhé světové válce město Ostrava procházelo fází obrovské průmyslové expanze. Od roku 1948 bylo nazýváno Ocelovým srdcem republiky a stalo se průmyslovým centrem pro celé Československo. S rozvojem těžkého průmyslu, především hutnického a těžebního, stoupala poptávka po pracovní síle. Její příchod byl obrovský. V roce 1970 přibýlo v Ostravě

19 % obyvatel oproti roku 1961. Trend přibývání obyvatel stále pokračoval a v roce 1980 byl zaznamenán nárůst o 15,6 %. Ostrava od roku 1948 zažívala mohutnou fázi urbanizace.

Oproti tomu však v mikrolokalitě Poruba Sorela docházelo v letech 1970 - 1980 ke značnému úbytku obyvatel, přesně o 1169 osob, a to i přesto, že v oblasti Poruba Sorela přibývá množství bytů. Oblast Jubilejní kolonie také ztrácí obyvatele, ale snižuje se i množství bytů, i když ne tak markantně. Stejný trend má i období 1980 – 1991, i když město Ostrava zaznamenalo růst počtu obyvatel o 1,5 %. Při bližším zkoumání této situace bylo zjištěno, že tento jev není ojedinělý pouze v těchto oblastech, ale objevuje se skoro ve všech starších částech Ostravy. Obrovský nárůst počtu obyvatel zaznamenala mezi lety 1970 - 1980 městská část Výškovice (přes 16 tisíc obyvatel) a nové obvody v části Poruba sever (přes 15 tisíc obyvatel), kde byla postavena nová sídliště. V roce 1991 to bylo sídliště Dubina, kam přesídlovali obyvatelé ostatních městských částí. Zatímco v roce 1991 zaznamenala Ostrava maximální počet obyvatel, Jubilejní kolonie zaznamenala své minimum a Poruba Sorela opět ztratila přes 1 tisíc obyvatel.

V roce 2001 byl poprvé zaznamenán pokles počtu obyvatel v Ostravě, a to o 3,3 %. V některých starších městských částech se pokles počtu obyvatel zastavil, v některých ještě pokračoval. K těmto lokalitám patřila i Poruba Sorela. Jubilejní kolonie zaznamenala mírný nárůst obyvatel a v Dubině se také zvýšil počet lidí, což bylo očekáváno vzhledem k dostavbě sídliště, kde vzniklo 692 nových bytových jednotek od roku 1991. V okrajových částech města (např. Krásné Pole, Polanka, Nová Bělá atd.) je pozorovatelný nárůst počtu obyvatel, čímž byla zachycena již probíhající suburbanizace.

V roce 1980 byla v oblasti Jubilejní kolonie i Poruba Sorela méně zastoupena dětská složka (0-14 let) než byl ostravský trend, který navyšoval počet dětí ve Výškovících a Porubě sever. V roce 1991 byl zaznamenán stejný vývoj, pouze Dubina skoro dvojnásobně převyšovala procentuální zastoupení této věkové kategorie ve sledovaných lokalitách.. V roce 2001 klesal podíl dětské složky na Dubině, která tvořila již pouze okolo 26 % věkové složky oproti 40 %, které jí patřily v roce 1991. Jubilejní kolonie naopak zaznamenala navýšení dětské složky. Největší zastoupení obyvatel v produktivním věku měla v roce 1980 Poruba Sorela, která převyšovala i Ostravu, v roce 1991 všechny lokality dosahovaly nižší úrovně než Ostrava. V roce 2001 Dubina naopak převýšila Ostravu. Na Dubině je složka starých lidí zastoupena minimálně, v Jubilejní kolonii se její zastoupení v letech 1980 – 2001 snížilo, naopak Poruba Sorela zaznamenala její výrazný nárůst v roce 1991. Tato situace byla ovlivněna i dobou vzniku těchto dvou lokalit, kdy byty v Sorele byly přidělovány

v padesátých letech převážně mladým lidem ve věku 20 až 30 let přicházejícím do Ostravy za prací, takže v roce 1980 byla většina stále ještě v produktivním věku.

V roce 2001 bylo nejvyšší procento obyvatel se základním vzděláním v oblasti Poruba Sorela. V odborném vzdělání bez maturity přesahují počty ve všech třech lokalitách ostravský průměr. Obyvatel s maturitou a vysokoškoláků mají všechny lokality méně než Ostrava.

Počtem místností v bytě jsou si podobné Jubilejní kolonie a Poruba Sorela, kde vedou dvoupokojové byty, na rozdíl od Dubiny, která má nejvíce třípokojových bytů. V tomto je vidět odraz doby vzniku jednotlivých lokalit a velikostní norma bytu pro rodinu, kdy v době vzniku Jubilejní kolonie a lokality Sorela byl třípokojový byt brán jako nadstandardní. Nejvíce jednopokojových bytů je v Jubilejní kolonii a nejméně na Dubině.

Nejvyšší procento úplných rodin žilo v roce 2001 na Dubině, naopak nejnižší v lokalitě Poruba Sorela, kde je však nejvyšší zastoupení domácností jednotlivců, často seniorů, kteří ovdověli.

Podíl ekonomicky aktivních obyvatel podle odvětví byl v roce 2001 ve všech třech mikrolokalitách nejvyšší ve službách a administrativě, ale ani jedna lokalita nedosahovala hodnoty ostravského průměru. Nejhuře na tom byla Jubilejní kolonie. Dále pak byl nejvíce zastoupený průmysl, ostravského průměru dosáhla pouze Poruba Sorela, zbylé dvě lokality byly nad její výší.

Procentuální zastoupení nezaměstnaných bylo v roce 2001 nejvyšší v oblasti Jubilejní kolonie, a to 26,7 %. Nejnižší bylo z vybraných lokalit na Dubině (18,7 %), tato hodnota byla však stále vyšší než celoostravský průměr, který činil 17,3 %.

3.4 Sociologický výzkum v mikrolokalitách

3.4.1 Metodologie výzkumu

Cílem provedeného sociologického výzkumu nebylo získání reprezentativního vzorku za obyvatele vybraných mikrolokalit, ale popsání a prohloubení poznatků o jednotlivých lokalitách na základě odpovědí vybraných respondentů. Z tohoto důvodu nebylo přistoupeno ke kvantitativnímu výzkumu, ale byla použita technika výzkumu kvalitativního. Ten má výhodu i v tom, že v jeho průběhu tazatel může reagovat a tímto se respondent nasměřuje k bližší specifikaci jeho odpovědi na rozdíl od kvantitativního výzkumu, u kterého se pracuje pouze s údaji, které do něj byly předem vloženy, čímž je již od začátku respondentův prostor k vyjádření omezen. Z tohoto důvodu nelze získat informace, které nebyly dopředu známy, ke kterým je však možnost se dostat právě pomocí kvalitativního výzkumu. Výsledkem kvalitativního výzkumu je v ideálním případě porozumění problému v širších souvislostech.

Ze čtyř základních metod empirického výzkumu, kterými jsou dotazování, pozorování, experiment a analýza věcných skutečností, bylo zvoleno dotazování a pozorování. Metoda dotazování využívá určitých technik, které se odlišují různými kritérii. Podle stupně standardizace se určuje stupeň volnosti rozhovoru, v tomto případě byl zvolen polostrukturovaný rozhovor prováděný formou individuálního osobního dotazování. Metoda pozorování byla použita v průběhu rozhovorů ke sledování reakcí respondentů.

Při osobním dotazování byla snaha o získání od dotazovaného informace týkající se jeho vzpomínek, zkušeností, znalostí, očekávání a hodnocení prožitků.

Výhoda osobního rozhovoru spočívá v tom, že bývá pro respondenta zajímavý, čímž se snižuje i podíl odmítajících respondentů, a také přítomnost tazatele pomáhá vylimínovat nežádoucí vlivy (např. vysvětlit nedorozumění, osvětlit špatné pochopení otázky).

Před zahájením výzkumu byly nastaveny parametry výběru respondenta a prostředí konání rozhovoru, které byly dodrženy u všech provedených rozhovorů. Hlavním parametrem pro výběr respondenta byla délka jeho bydlení v dané lokalitě, minimálně 10 let. Snaha však byla nalézt obyvatele s delší dobou pobytu, aby bylo zachyceno co nejvíce změn ve zkoumané mikrolokalitě, čili byli v dané oblasti oslovováni především starší občané. Jako místo rozhovoru byla zvolena domácnost respondenta.

V každé mikrolokalitě byl proveden polostrukturovaný rozhovor s pěti respondenty každý v délce jedné hodiny. Témata rozhovoru se týkala bydlení, práce a životní dráhy, čili důvodu k přistěhování a odstěhování.

3.4.2 Analýza rozhovorů

Z provedených polo-strukturovaných rozhovorů vyplývá, že lidé žijící v lokalitě Poruba – Sorela jsou nejvíce spokojeni s bydlením ve své lokalitě. Důvodem k přestěhování do této lokality bylo nejčastěji přidělení bytu od zaměstnavatele nebo výměna bytu. Většina respondentů patřila k prvním obyvatelům této lokality, několikrát zazněla odpověď, že v jejich domě jsou stále všichni původní nájemníci (přes padesát let) a mají výborné sousedské vztahy. Ani vysokoškoláci neměli tendenci se v průběhu let z této lokality odstěhovat. Respondenti shodně uváděli, že především zde v době jejich nastěhování žili dělníci, ale byli zde ubytováni i nadřizení, vysokoškoláci a administrativní pracovníci. Jednalo se především o zaměstnance Vítkovických železáren, OKD a Nové Huti. Někteří respondenti uvedli, že v jejich sousedství žili i zedníci (zaměstnanci Bytostavu).

Za problém byl označován technický stav bytů patřících RPG, které se o ně nestará. Citace respondentky: „Odstěhovalo se dost lidí, byty zůstávají prázdné, pronajmou to za velké peníze, lidi RPG byty nechtějí.“ Respondenti, kteří žili v domech, kde došlo k výměně uživatelů bytu často uváděli zhoršení sousedských vztahů, především neshody mezi staršími a mladšími nájemníky (nejčastěji ohledně úklidu společných prostor a okolí domu). Respondenti uváděli, že se do této lokality stěhují spíše movitější lidé různých profesí, hodně pracující v sektoru služeb, a převažují mladé rodiny s dětmi.

Kladně byl označen dostatek zeleně, blízkost obchodů a služeb, MHD, čistota v lokalitě. Záporny nebyly uváděny.

Vzhledem ke stáří lokality Jubilejní kolonie (více než 80 let) zde nežijí již první obyvatelé této čtvrti. Někteří respondenti dostali byt v této lokalitě přidělený od zaměstnavatele (nejvíce zde byli zastoupeni zaměstnanci Vítkovických železáren) a další se přistěhovali výměnou bytu.

Všichni respondenti shodně uvedli, že v době jejich nastěhování zde žili lidé všech věkových kategorií, profesně pak převážně dělníci, ale i jejich nadřizení. Obyvatelé udávali

spokojenost s bydlením, s množstvím zeleně, s nízkou zástavbou, s dostupností MHD a služeb, krátkou dobou dojezdu do centra města.

V současné době se hodně přistěhovávají mladší lidé s rodinami, a také lidé ve věku 30 - 50 let, do rekonstruovaných domů se podle respondentů stěhují movitější lidé.

Jako zápor označili respondenti výskyt gangů mladistvých, hluché chování dětí, špatný technický stav některých domů a bytů. Bylo uváděno i zhoršení sousedských vztahů, zvýšení nepořádku v lokalitě a nezájem lidí o své okolí. V poslední době se skladba obyvatel mění, jsou tu stále zastoupeny všechny věkové kategorie, dle respondentů přibylo více starších lidí, ale z důvodu postupné rekonstrukce celé Jubilejní kolonie dochází k velké obměně obyvatel.. Zvýšil se zde i výskyt sociálně slabších rodin. Jubilejní kolonie nepůsobí jednotným dojmem, ale jsou zde vnímány silné kontrasty. Respondenti zde zmínili problém soužití s Romy, kteří jsou hluchí a bydlí jich velký počet v jednom bytě. Celkově jsou zde obyvatelé spokojeni a nemají tendenci se stěhovat.

Nejmenší spokojenost udávají lidé žijící v lokalitě Dubina. Také zde se podařilo uskutečnit rozhovor s prvotními obyvateli. Důvodem k nastěhování bylo přidělení bytu (Vítkovické železářny, Nová huť, OKD), nucená výměna bytu z jiné lokality a koupě bytu z důvodu nejnižších cen v této mikrolokalitě.

Sousedské vztahy byly udávány jako dobré, ale i jako velmi špatné, lišilo se to v každém domě, zvláště ve výškových domech byly dobré vztahy výjimkou.

V době nastěhování prvních obyvatel Dubiny zde bydleli především mladí lidé (25-30 let), jak respondenti uvedli, starších lidí zde žilo velmi málo. Profesně zde převládali dělníci, ale byli zde i nadřízení a administrativní pracovníci.

Obyvatelé se v této oblasti velmi mění častým stěhováním.

Záporů v této lokalitě bylo uváděno mnohem více než kladů a celkově jich bylo vyjmenováno nejvíce ze všech tří lokalit. Hlavními záporů jsou málo zeleně, „betonová džungle, gangy mladistvých, hluk, nepořádek, nedostatek parkovacích míst. Jako klady byly označeny blízkost MHD, obchodů. Většina neviděla žádné pozitivní změny za dobu svého bydlení v této oblasti. Ke změnám k horšímu se řadí zhoršení sousedských vztahů, špatné chování dětí a mládeže, které rozbíjejí a ničí věci v domech, špatná komunikace s obecním úřadem.

V současné době zde žijí dělníci, ale i lidé pracující v sektoru služeb, podnikatelé a vysokoškoláci ve věku 30-35 let, byty jsou také pronajímány studentům. Odpověď respondenta: „Na Dubině proběhly úpravy řízené obecním úřadem na základě průzkumu zde

provedeného, měly zlepšit kvalitu bydlení, ale např. budování posezení a sportovišť ve dvorech domů slouží hlavně gangům ke sdružování, kde dělají velký hluk, rozbíjejí láhve, všude jsou pak střepy atd.“ Pozitivní odezva konstatovala zlepšení situace na Dubině, respondentka uvedla: “Přibýlo více zeleně, prostranství pro děti a lidé se chovají kulturněji.“

3.5 Průměrné ceny bytů

K určení atraktivity vybraných mikrolokalit pro bydlení byl použit trh s byty. Trh bydlení je ovládán tržním mechanismem, kde se střetává tržní nabídka s poptávkou. V případě převisu nabídky nad poptávkou klesá cena. Trh bydlení má však i své zvláštnosti, ke kterým patří náročný sběr informací ohledně dílčího trhu, jelikož se na jednom trhu prodávají a nakupují nové, ale i starší byty. Podíl nově postavených bytů je malý v porovnání s počtem směn uskutečněných na trhu.

Jednotlivec či domácnost poptávají bydlení v případě, že chtějí získat bydlení, chtějí zkvalitnit současné podmínky bydlení, změnit oblast bydlení. Poptávka je ovlivněna demografickou skladbou obyvatelstva, změnou životního stylu, rozvodovostí, narozením dítěte, atd.

Podle charakteru subjektů, které jsou vlastníkem bytu, rozlišujeme vlastnické formy bydlení, a to bydlení v osobním vlastnictví, kdy je uživatel zároveň vlastníkem bytu, dále pak družstevní, kdy je vlastníkem družstvo, ale družstevník může volně nakládat se svým právem k užívání bytu. V posledním případě je vlastníkem stát, město nebo obec a jedná se o tzv. veřejné vlastnictví, kdy uživatel bytu nemůže volně nakládat s právem na užívání bytu.

Nabídka bydlení je dána počtem a základní formou bydlení nabízeného k prodeji či pronájmu na trhu v daný čas při dané ceně. Cenu bytu ovlivňuje celá řada faktorů, především však lokalita, ve které se nachází. Důležité je ovšem i okolí bytu, směr výhledu z okna, dobrá dopravní dostupnost (zastávka MHD, vlaku nebo autobusu), či blízkost zázemí (obchodů, lékaře, školy nebo parku) posouvá cenu bytu směrem nahoru. Dalším významným faktorem, který určuje konečnou cenu bytu, je jeho technický stav. Ceny bytů ve sledovaných lokalitách Ostravy byly zjištěny vlastním průzkumem.

Tabulka č 3.6: Průměrná cena bytu za 1 m² v Kč

oblast	rok 2010
Jubilejní kolonie	17570
Poruba - Sorela	17810
Dubina	13597
Ostrava	17860

Zdroj: bezrealitky.cz, vlastní průzkum, 6/2010

Nejvyšší cena za 1 m² vychází v oblasti Poruba – Sorela, přesně 17810 Kč/ 1 m², cena je nad průměrnou hodnotou bytu v Ostravě. Na dalším místě se umístila Jubilejní kolonie, s cenou 17570 Kč/1 m². Tyto dvě lokality mají minimální rozdíl ceny za 1 m². Výrazný je rozdíl ceny bytu na Dubině, jež vychází přibližně o 4000 Kč/1 m² nižší. Cena bytů se na Dubině v této výši drží díky průmyslové zóny v Hrabové, bez ní by v současnosti byla ještě nižší, a brzdí se tím i procesy vzniku ghetta v této lokalitě.

Pokud ceny budou brány jako ukazatel atraktivity jednotlivých lokalit, tak nejžádanější je koupě bytu v oblasti Poruba Sorela, Jubilejní kolonie za ní jen o trochu zaostává. Nejméně atraktivní je Dubina.

4 Projevy makroprocesů odehrávajících se v Ostravě v mikrolokalitách a návrhy dalšího řešení

Nárůst počtu obyvatel v Ostravě byl ve sledovaném období 1970 - 1991 obrovský. V lokalitách Jubilejní kolonie a Poruba Sorela se však neprojevil, tyto oblasti ještě dost výrazně ztrácely v průběhu tohoto období obyvatelé z důvodu urbanistické expanze Ostravy, během které byla budována obrovská sídliště na okrajích města, v nichž byli ubytováni nejen nově příchozí do Ostravy, ale docházelo i k přesídlování obyvatel Ostravy z jiných městských částí z důvodu nekvalitního bydlení za lépe vybavenými byty na sídlištích. K tomuto procesu mohlo docházet jen díky dobře rozvinutému dopravnímu systému a propracované MHD. V roce 1991 bylo viditelné, že nově postavené sídliště Dubina bylo v letech 1984 – 1991 dalším místem, kam Ostravané přesídlovali.

Lokalita Jubilejní kolonie si nesla punc doby svého vzniku, kdy byla vystavěna formou jednopatrových domů, Poruba Sorela odrážela také dobu svého vzniku a nesla architektonické prvky socialistického realismu a obě dodnes patří svým typem zástavby a uspořádáním bytů k vyhledávaným místům k bydlení. Naopak Dubina, která byla vystavěna vyloženě účelově k ubytování co největšího počtu lidí, nesla prvky nahuštěné panelové zástavby bez zeleně, která byla několika respondenty pojmenovaná jako „betonová džungle“. Styl její výstavby dalece předčil v negativním významu způsob výstavby sídlišť ve Výškovicích či v porubských obvodech.

V lokalitách Jubilejní kolonie a Poruba Sorela žili převážně lidé dělnických profesí, jež zde ve velké míře zůstávali od dob svého nastěhování. Jelikož Jubilejní kolonie je přibližně o třicet let starší než Poruba Sorela, ve sledovaném období již docházelo k větší obměně obyvatel, zatímco v oblasti Sorely jsou ve velké míře přítomní první obyvatelé této lokality dodnes a nemají tendenci se stěhovat, dokud jim zdravotní stav (vzhledem k jejich věku) umožní samostatné bydlení. Typické jsou pro tuto oblast domácnosti jednotlivců, často starých lidí, kteří ovdověli. Také je zde mnohem vyšší výskyt starých žen než mužů, na což mohla mít vliv těžká fyzická práce. Zde je odpověď respondentky: „U nás ve vchodu zůstali všichni původní nájemníci (respondentka zde žije 54 let), měnili se jen obyvatelé ve vedlejším vchodě.“

Obě lokality populačně stárly a projevoval se rozdíl mezi průměrnou hodnotou věkové složky starých lidí v těchto oblastech a v Ostravě, jejíž průměr značně vylepšovala sídliště s především mladými obyvateli. Také dětská složka zaostávala za ostravskou hodnotou.

Zcela opačná byla situace na sídlišti Dubina, kde téměř chyběli staří lidé a mládež, jelikož se sem převážně stěhovaly mladé rodiny s malými dětmi. Od roku 1984, kdy došlo k nastěhování prvních lidí na Dubinu, již uplynulo 26 let a hodnoty dětské složky mají tendenci se srovnávat s celoostravskými. Také zde se nastěhovali především lidé dělnických profesí.

Zatímco od roku 1991 začal počet obyvatel v Ostravě klesat, situace v lokalitách Poruba Sorela a Jubilejní se postupně stabilizovala. V roce 2001 již byla podle klesajícího počtu obyvatel Ostravy a zvyšujícího se počtu obyvatel v lokalitách na okraji města (Krásné Pole, Stará Bělá, Polanka) vidět projevující se fáze suburbanizace v Ostravě.

Jak bylo již výše uvedeno, ve všech lokalitách žili především lidé dělnických profesí. Po zaměření se na procenta pracovníků zaměstnaných v průmyslu v Ostravě je viditelné, že z 59,9 % pracovníků zaměstnaných v průmyslu v roce 1961 klesla tato hodnota na 26,8 % v roce 2001. Ve sledovaných lokalitách v roce 2001 pracovali zaměstnanci v průmyslu nejméně v oblasti Sorely (26,7 %), druhá byla Jubilejní kolonie (30,1 %) a nejvíce měla Dubina (31 %), Jubilejní kolonie a Dubina zůstávaly nad celoostravským průměrem, ale i přesto to byl pro tyto dělnické lokality obrovský přerod.

S ubýváním pracovníků v průmyslu se zároveň projevovalo jejich navyšování ve službách a administrativě, kdy Ostrava v roce 2001 dosáhla hodnoty 55,5 %. Sledované mikrolokality zůstávaly pod hodnotou ostravského průměru.

Procentuální zastoupení nezaměstnaných bylo v roce 2001 nejvyšší v oblasti Jubilejní kolonie, kde se také zvyšoval počet sociálně slabších, což může souviset se ztrátou zaměstnání a nenalezením nového, často bydlících v domech v horším technickém stavu čekajících na plánovanou rekonstrukci této oblasti. S postupnou revitalizací této lokality sem přicházejí také obyvatelé s vyšším sociálním statutem a probíhá zde proces invaze z důvodu zvyšování nájmu po rekonstrukci. S výměnou obyvatel klesá také zastoupení složky starých lidí a navyšuje se dětská složka.

Nejlépe je na tom s nezaměstnaností Dubina, která již dosahuje skoro ostravského průměru. Ta se však potýká se zcela jiným problémem, a to nespokojeností svých obyvatel s životem v této lokalitě, což je spojeno s četným stěhováním lidí. Žijí zde převážně lidé, kterým byl byt přidělen od podniku, dále pak lidé, kteří si tuto lokalitu vybrali z finančních důvodů, jelikož byty v ní patří k nejlevnějším v Ostravě. Citace respondenta (jednoho z prvních nastěhovaných na Dubinu): „Skladba obyvatel se změnila, z původních zůstalo asi 60 %, nastěhovali se mladší lidé, od té doby jsou tu horší vztahy. Trvá to asi 5 - 6 let, vznikají spory ohledně dětí, jejich chování a ničení věcí ve společných prostorách domů, rodiče se jich zastávají. Stěhují se sem sociálně slabí.“ Ani snaha městského úřadu o zlepšení stavu v této

lokalitě nepomohla, v současné době se zde scházejí gangy mladistvých a roste zde kriminální činnost. Je vidět, že sídliště budované k odlehčení bytové situace v Ostravě se postupně stává stinným místem, které směřuje ke ghettu. V současnosti zde bydlí i podnikatelé a vysokoškoláci ve věku 30 – 35 let, což zachraňuje toto sídliště před segregací. Dle dalšího respondenta: „Horníci hodně odešli do rodinných domů, které si koupili z renty.“ Hodně bytů zde je také pronajímáno, k pronájmu si je často najímají studenti.

Poruba Sorela působí dojmem, že lidé jsou v ní nejspokojenější, také je zde jedna z nejvyšších poptávek po bytech v Ostravě, které však často potřebují rekonstrukci, vzhledem ke svému stáří. S přísunem movitějších lidí toto však není problém a tímto dochází k obnovování této lokality. Problémem však zůstávají byty patřící společnosti RPG, která nechce do jejich opravy nic investovat a udržovat je v dobrém technickém stavu.

Lokality Jubilejní kolonie a Poruba Sorela budou patřit k oblastem s ekonomicky silným obyvatelstvem, jejichž lokalita bude i v budoucnu vyhledávaná, i když nejmovitější lidé si budou spíše vybírat místa v suburbiích. Dubina se asi postupně změní v lokalitu sociálně slabých, jelikož byty zde pro ně zůstanou cenově nejdostupnější v Ostravě, rozdíl vzhledem k ostatním lokalitám se bude zvyšovat i stárnutím celé panelové zástavby.

Pro Jubilejní kolonii je navrhováno jako další řešení dokončení probíhající rekonstrukce, čímž dojde k příchodu ekonomicky silných obyvatel, což ujednotí její v této době velmi kontrastní podobu nejen, co se týče technického stavu domů, ale i sociálních vrstev obyvatel.

Navrhované další řešení je pro oblast Poruba Sorela, kde je nutné zajistit terénní pečovatelskou službu s dostatečnou kapacitou, která bude schopná pokrýt potřeby starých lidí v této lokalitě. Dále pak je nutné udržovat technický stav domů na dobrém stupni, aby tato lokalita nezačala postupně chátrat, a řešit v dostatečném časovém předstihu situaci ohledně neudržovaných bytů patřících RPG.

Pro lokalitu Dubina je navrhováno další řešení ve smyslu udržení si obyvatel s vyšším sociálním statutem, k čemuž v současné době zatím stačí nižší ceny bytů v této lokalitě, ale v budoucnu bude možná nutné snížit hustotu zástavby.

Závěr

Ač pro mnohé obyvatele České republiky představuje Ostrava město plné komínů a továren, je ve skutečnosti velmi různorodým organizmem, městem s polycentrickou strukturou.

Tato práce se snažila zachytit současné socioekonomické procesy ve vývoji mikrolokalit v kontextu proměny města Ostravy. Samozřejmě je omezena svým rozsahem, ale jistě by se tomuto tématu mohla věnovat hlubší pozornost Magistrátem města Ostravy, bytovými odbory i RPG Byty, s.r.o.. Snahou je zabránit vzniku separovaných a segregovaných oblastí na území města Ostravy.

V teoretické části práce jsou vysvětleny základní pojmy související s vývojem a prostorovou strukturou měst. Jsou zde přiblíženy i pojmy sociální ekologie a sousedství, které přímo souvisí s bydlením. Je zde vysvětlen vztah vývoje města a společnosti a nechybí ani působení ekonomických změn na rozvoj města.

Ve druhé kapitole diplomové práce je zachycen rozmach Ostravy, která se z malé obce postupně mění ve velké město, které je v současné době centrem aglomerace s většinovou nabídkou pracovních míst v celém Moravskoslezském kraji. Je zde zachycen i mezník, kdy z největšího průmyslového města v bývalém Československu, které bylo nazýváno Ocelovým srdcem republiky, se stává město postindustriální, na jehož obyvatele dopadla tato změna neméně šetrně.

Jelikož je Ostrava velmi různorodé město, byly vybrány tři lokality, a to Jubilejní kolonie, Poruba Sorela a Dubina, u nichž byl stejný důvod k jejich výstavbě, kterým bylo zajištění bydlení pro pracovníky, kteří přicházeli z celé republiky pracovat v těžkém průmyslu či v dolech. V době po sametové revoluci, kdy započala fáze deindustrializace, byly všechny tři lokality obydleny z větší části lidmi s dělnickou profesí, z nichž většina postupně ztrácela své pracovní místo a musela se této změně přizpůsobit.

Na základě analýzy vývoje Ostravy a analýzy vývoje vybraných lokalit byla zachycena proměna města Ostravy a její promítnutí se v těchto malých lokalitách. V diplomové práci jsou zpracovány sociodemografické údaje, údaje týkající se bytového fondu a bydlení i trhu práce za město Ostravu i vybrané lokality.

V současné době Ostrava ztrácí obyvatele, tento proces trvá již od roku 1991, kdy město Ostrava zaznamenalo maximální počet obyvatel. Hlavním problémem se v blízké budoucnosti stane stárnutí populace, což se promítá především v lokalitě Poruba Sorela, kde

stále ve značné míře žijí první obyvatelé tohoto sídliště vybudovaného na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století.

V třetí kapitole jsou nejen výsledky provedených analýz mikrolokalit, ale jsou zde i poznatky získané kvalitativním sociologickým průzkumem, který pomohl dokreslit obraz těchto lokalit podle poznatků získaných z polostrukturovaných rozhovorů.

Jelikož se nacházíme v tržním hospodářství, jako součást diplomové práce byl proveden i průzkum bytového trhu, protože výše ceny by měla být odrazem poptávky po bytech v jednotlivých lokalitách. Pokud ceny budou brány jako ukazatel atraktivity jednotlivých lokalit, tak nejžádanější je koupě bytu v oblasti Poruba Sorela, Jubilejní kolonie je také velmi žádaná, nejméně atraktivní je Dubina, u které respondenti uvedli i nejvíce negativ, která vnímají v souvislosti s bydlením v této oblasti.

Dopad proměny Ostravy na jednotlivé lokality ukazuje, že od roku 1991 došlo k poklesu zaměstnanosti v průmyslu v Ostravě ze 43,7 % na 26,8 %. Ve všech vybraných lokalitách došlo k omezení zaměstnanosti v průmyslovém sektoru, průměrné hodnoty za Ostravu se však podařilo dosáhnout pouze lokalitě Poruba Sorela, Jubilejní kolonie i Dubina zůstaly nad touto hodnotou. Do popředí se dostávají služby a administrativa, které v Ostravě i v lokalitách Dubina a Poruba Sorela překročily hranici 50% zaměstnanosti, jen v Jubilejní kolonii bylo dosaženo hodnoty 46,9 %.

Jubilejní kolonie je v současné době nejkontrastnější oblastí, jelikož zde probíhá rekonstrukce domů, se kterou je spojena výměna obyvatel z důvodu invaze, kdy je nahrazováno sociálně slabší obyvatelstvo sociálně i ekonomicky silnějším.

Pro Jubilejní kolonii je navrhováno jako další řešení dokončení probíhající rekonstrukce, čímž dojde k příchodu ekonomicky silných obyvatel, což ujednotí její v této době velmi kontrastní podobu nejen, co se týče technického stavu domů, ale i sociální skladby obyvatel.

Navrhované další řešení je pro oblast Poruba Sorela, kde je nutné zajistit terénní pečovatelskou službu s dostatečnou kapacitou, která bude schopná pokrýt potřeby starých lidí v této lokalitě. Dále pak je nutné udržovat technický stav domů na dobrém stupni, aby tato lokalita nezačala postupně chátrat, a řešit v dostatečném časovém předstihu situaci ohledně neudržovaných bytů patřících RPG Byty, s.r.o..

Pro lokalitu Dubina je navrhováno další řešení ve smyslu udržení si obyvatel s vyšším sociálním statutem, k čemuž zatím stačí nižší ceny bytů v této lokalitě, ale v budoucnu bude možná nutné snížit hustotu zástavby.

Seznam použité literatury

a) Knihy, příspěvky ve sborníku

- GOTTDIENER, M.; HUTCHISON, R. *The New Urban Sociology*. New York: McGraw-Hill Companies, 2000. 390 s. ISBN 0-07-289180-7.
- MUSIL, J. a kol. *Zrod velkoměsta*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002. 352 s. ISBN 80-7185-409-3.
- HRUŠKA-TVRDÝ, L. a kol. *Sociální služby v postindustriální společnosti*. ACCENDO, o.p.s. Ostrava: 2010, Výzkumná zpráva.
- ILLNER, M. *Deindustrializace průmyslových měst – projevy, příčiny, důsledky a strategie revitalizace. Stručná mapa problematiky*. In: Hruška-Tvrdý, L. ed.: *Industriální město v postindustriální společnosti 1. díl*. Ostrava: 2009. ISBN 978-80-248-2172-6.
- IVAN, I.; HRUŠKA-TVRDÝ, L. *Proměna migračních pohybů v Ostravě*. In: Hruška-Tvrdý, L. ed.: *Industriální město v postindustriální společnosti 1. díl*. Ostrava: 2009. ISBN 978-80-248-2172-6.
- JANÁČKOVÁ, H. *Vybrané mikroekonomické charakteristiky trhu bydlení v České republice*. Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2004. ISBN 80-7248-258-0.
- JIRÍK, K.; PROKOP, R. *Zvláštnosti vývoje a skladby obyvatel Ostravy na pozadí hospodářských a sociálních proměn po roce 1945*. In: *Ostrava 18 – Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*. Archiv města Ostravy, 1997.
- JIRÍK, K. a kol. *Dějiny Ostravy*. 1. vyd. Sfinga, 1993. 810 s. ISBN 80-85491-39-7.
- KELLER, J. *Město v postindustriální společnosti*. In: Hruška-Tvrdý, L. ed.: *Industriální město v postindustriální společnosti 1. díl*. Ostrava: 2009. ISBN 978-80-248-2172-6.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, 447 s. ISBN 80-86473-80-5
- KOVÁŘ, J. *Město v postindustriální společnosti*. In: Hruška-Tvrdý, L. ed.: *Industriální město v postindustriální společnosti 1. díl*. Ostrava: 2009. ISBN 978-80-248-2172-6.
- LYNCH, K. *Obraz města [The Image of the City]*. Přel. L. Popelová, J. Huťa. 1. čes. vyd. Praha: RNDr. Ivana Hexnerová – BOVA POLYGON, 2004. 224 s. ISBN 80-7273-094-0.
- MUSIL, J. *Sociologie soudobého města*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967. 320 s.
- MUSIL, J. a kol. *Lidé a sídliště*. Praha: Svoboda, 1985.

- MUSIL, J.: *Modely vývoje měst a procesy deindustrializace*. In: Hruška-Tvrď, L. ed.: *Industriální město v postindustriální společnosti 1. díl*. Ostrava: 2009. ISBN 978-80-248-2172-6.
- OUŘEDNÍČEK, M. *Teorie vývojových stádií měst a diferenciální urbanizace*. Geografie – Sborník České geografické společnosti 105. 2000, č. 4, s. 361-369. ISSN 1212-0014.
- OUŘEDNÍČEK, M. *Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu*. In: Sýkora, L. ed.: *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, 2002, s. 39-54. ISBN 80-901914-9-5.
- OUŘEDNÍČEK, M. ed.: *Sociální geografie pražského městského regionu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 2006. ISBN 80-86561-94-1.
- STRAKOŠ, M. *Průvodce architekturou Ostravy*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-85034-54-7.
- SURYNEK, A., KOMÁRKOVÁ, R., KAŠPAROVÁ, E. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.
- SÝKORA, L. *Suburbanizace a její důsledky: výzva pro výzkum, usměrňování rozvoje území a společenskou angažovanost [Suburbanization and its consequences: challenge for research, management of territorial growth and societal commitment]*. In: Sýkora, L., ed., *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o.p.s., 2002, s. 9-19.
- SÝKORA, L., TEMELOVÁ, J., eds. *Prevence prostorové segregace [Prevention of spatial segregation]*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum měst a regionů a Ministerstvo pro místní rozvoj, 2005.
- Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3. 1961. Statistický lexikon obcí ČSSR*. Praha: SEVT, 1966, 668 s.
- Sčítání lidu, domů a bytů k 1.12. 1970. Tabulky za obce a jejich části*. Praha: Federální statistický úřad, Český statistický úřad, 1974.
- Sčítání lidu, domů a bytů k 1.11. 1980. Tabulky za obce – Ostrava*. Praha: Český statistický úřad, 1982.
- Sčítání lidu, domů a bytů k 3.3. 1991. Okres Ostrava - město*. Ostrava: Krajská statistická správa Ostrava, 1992. 64 s.
- Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3. 2001 – základní informace o obcích*. Okres Ostrava-město. Praha: Český statistický úřad, 2003. 112 s. ISBN 80-250-0041-9.

b) Tištěná periodika

- GAJDOŠ, P. *Město a jeho vývoj v sociálně – prostorových a civilizačních súvislostiach*. Sociológia, 2002, roč. 34, č. 4, s. 305-326. ISSN 0049-1225.
- ILLNER, M. *Soudobé město v měnící se společnosti*. Sociologický časopis, 2003, roč. 39, č. 2, s. 132-135. ISSN 0038-0288.
- ILLNER, M. *Čím byla, jsou a čím se mohou stát naše sídliště*. Beton, Technologie, konstrukce, sanace, 2008, roč. 8, č. 3, s. 6-8. ISSN 1213-3116.
- MUSIL, J.: *Nové vymezení sociální ekologie*. Sociologický časopis, 1991, roč. 27, č. 1, s. 69-89. ISSN 0038-0288.
- MUSIL, J.: *Proměny urbánní sociologie ve Spojených státech a Evropě 1950–2000*. Sociologický časopis, 2003, roč. 39, č. 2, s. 137-167. ISSN 0038-0288.
- MUSIL, J.: *Jak se formovala sociologie bydlení*. Sociologický časopis, 2005, roč. 41, č. 2, s. 207-225. ISSN 0038-0288.
- VENCÁLEK, J. *Genius loci jako postmoderní aspekt tvorby krajinných syntéz*. Geografická revue, 2008, roč. 4, č. 2, s. 460 – 467. ISSN 1336-7072.

c) Elektronické publikace

- ČERBA, O. *Databázové systémy GIS*. Západočeská univerzita, Fakulta aplikovaných věd, Katedra matematiky, 2004. [cit. 2010-05-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.gis.zcu.cz/studium/dbg2/Materialy/html/index.html>>
- ILLNER, M. Je rezidenční segregace vždy jen sociálním problémem? [cit. 2010-05-10]. Dostupný z <everest.natur.cuni.cz/akce/segregace/publikace/Illner.pdf>
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., MACEŠKOVÁ, M., NOVÁK, J., PULDOVÁ, P., ROMPORTL, D., CHUMAN, T., ZELENDOVÁ, S., KUNCOVÁ, I. *Suburbanizace.cz*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Urbánní a regionální laboratoř, 2008. ISBN 978-80-86561-72-1. [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/urrlab/?publikace=>>>
- ŠPAČEK, O. *Podoby sousedství – prostorové, fyzické a sociální determinanty*. Projekt disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, 2010. [cit. 2010-06-15]. Dostupný z: <fsv.cuni.cz/ISS-68-version1-projekt_spacek_prepracovany.doc>
- TOUŠEK, L. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT). 2007. [cit. 2010-06-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.caat.cz/publikace/44-prehledove-studie/143-socialni-vyloueni-a-prostorova-segregace>>

ÚRS PRAHA, a.s. *Analýza demografické a sociální struktury statutárního města Ostravy a městských obvodů*. Ostrava: 2005. [cit. 2010-06-09]. Dostupný z WWW:

<http://www.ostrava.cz/jahia/webdav/shared/formulare/socialni_a_zdravotni/studie_a_analyzy/analiza_2005/obalka.pdf>

<http://www.ostrava.cz/jahia/webdav/shared/formulare/socialni_a_zdravotni/studie_a_analyzy/analiza_2005/text.pdf>

<http://www.ostrava.cz/jahia/webdav/shared/formulare/socialni_a_zdravotni/studie_a_analyzy/analiza_2005/prehledy.pdf>

Internetové stránky bezrealitky.cz, [online] [cit. 2010-06-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.bezrealitky.cz/>

Internetové stránky Ostrava, [online] [cit. 2010-06-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.ostrava.cz/>

Internetové stránky Wikipedie, *Congrès International d'Architecture Moderne*, [online] [cit. 2010-06-12]. Dostupný z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Congr%C3%A8s_International_d'Architecture_Moderne>

Internetové stránky Wikipedia, *Athénská charta*, [online] [cit. 2010-06-12]. Dostupný

z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ath%C3%A9nsk%C3%A1_charta>

Seznam zkratk

ČSÚ	Český statistický úřad
MHD	Městská hromadná doprava
OKD	Ostravsko-karvinské doly
ORP	Obec s rozšířenou působností
RPG	RPG Byty, s.r.o
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne .....

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....